

Suomen Maantiede.

Kansakouluja warten

kirjoittanut

K. J. Juntti.

—✻ Kolmas painos. ✻—

Helsingissä,

Wellsin ja Orosin Osake-yhtiön kirjapainossa ja kustantama,

1886.

Hinta: 60 penniä.

Suomen Maantiede.

Kansakouluja warfen

kirjoittanut

K. J. Luuti.

Kolmas painos.

Helsingissä,
Weilin ja Göös'in Osake-yhtiön kirjapainossa ja kustantama,
1886.

Journal of the

The following is a list of the names of the members of the Society for the year 1881, as published in the Journal of the Society, Vol. 1, p. 10. The names are arranged in alphabetical order, and are followed by the names of their respective places of residence. The names are as follows:

A. B. C. D. E. F. G. H. I. J. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. V. W. X. Y. Z.

The names of the members are as follows:

A. B. C. D. E. F. G. H. I. J. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. V. W. X. Y. Z.

Alkulause.

Isänmaan maantiede on epäilemättä kansakoulun tärkeimpiä oppi-aineita, sillä kansalainen, waikk'ei hänen yhteiskunnallinen ja waltiollinen waitutuksensa ulottuisikaan laajemmalle oman kuntansa rajoja, ei woi johdonmukaisesti harrastaa maansa yhteistä parasta tietämättä jotakin sen yleisestä laadusta ja nykyisistä yleisistä oloista. Mutta kun soweliaasta tämän aineen oppikirjaa kansakouluille ei ole entuudestaan saatavissa, ja kun yksinään kartan johdolla oppiminen, sanottakoon muutoin mitä tahansa, on warsin hankalaa sekä waiwaloista, niin on allekirjoittanut uskaltanut ryhtyä tämän kirjasen toimittamiseen siinä toiwossa, että siten poistaisi jonkun puutteen meidän nuoresta kansakoulu-kirjallisuudestamme. Kokemus on osoittawa, missä määräsä toiwenni tulewat toteutumaan ja tämä kirja tarkoitustaan wastamaan. — Kirjan laueus nimenomaan kansakoulun oppikirjaksi kenties näyttää hiukan liialliselta, mutta minun wakuutukseni on, että jokaisen korkeamman kansakoulun läpikäyneen siwistyneen kansalaisen tulee ainakin sen werta tuntea isänmaatansa, sen oloja ja laitoksia, kuin tässä kirjassa on esitettynä. Tätä paitfi olen uskaltanut luulla, että kirja woiisi toistaiseksi tulla käytettäväksi myöskin maamme seminareissa ja kenties alkeisopistoissakin, sillä jopiwaa isänmaan maantieteen oppikirjaa ei nitäkään oppilaitoksia warten ole ilmaantunut sitten, kun A. G. F. Hallsten'in w. 1859 suomenkielellä painosta tullut teos, jota monien kiitetävään ominaisuuksiansa ohessa jopii jo nythään pitää wanhentuneena. Sentähden ja kun kansakoulunopetuksessa ei muutamain kohtain poisjättämisestä — jos nimittäin joku kunnioitettawa

opettaja pitäisi lyhentämisen tarpeellisena — sanottavaa häiriötä syntyne, olen antanut kirjan ilmaantua tämän kokoisena. — Historiallisen maantieteen olen, vastoin ennen käytettyä tapaa, asettanut kokonaan erillisen waltiollisesta. Syynä tähän menetykseen on ollut se ikävä kokemus, että pienet oppilaat eivät waltiollisen maantieteen yhteydessä luettuna voi mitenkään saada muistisijansa pyhymään historiallisesti merkittäviä paikkoja, jota vastoin ne eri tunnilla opetettuina näyttävät olewan maantieteen helpoimpia kohtia.

Syvästi tuntien kirjani puutteellisuuden pyhdän saada sulkea sen kunnioitettawain opettajain suosioon.

Kiihtelysbaaralla, Syyskuulla 1884.

Kirjoittaja.

Suomen Suuriruhtinaannaa.

6,800 neliöpeninkulmaa (= 374 tuh. kilom.) laaja. 2 milj. 100 tuh. asukasta.

A. Luonnollinen maantiede.

Maantieteellinen asema ja rajat. Suomenmaa on noin 60° ja 70° välillä pohjaista leveyttä eli pohjaiseen päin päiväntasaajasta sekä 38° ja 50° välillä itäistä pituutta eli itään päin ensimmäisestä puolipäivänpiiristä. Maamme on siis pohjaisen lauhkean vyöhykkeen pohjaisessa osassa, onpa osa siitä pohjaisessa kylmäsäkin vyöhykkeessä. Suomenmaan pituus pohjaisesta etelään, Skarre- ja Tenojokien yhtymäpaikasta Hankoniemen nenään, on 108 Suomen peninkulmaa, ja leveys lännestä itään 57 peninkulmaa.

Pohjoinen raja kulkee ensin pitkin Lapintunturia Peltotunturitin äästä, josta se poikkeaa koilliseen päin ja kulkee Inari- sekä Tenojokia myöten, kunnes wiimemainittuun jokeen tulee pohjaisesta lisähaara Skarre, jonka suusta raja kääntyy etelää kohden. Edässä kulkee raja Inarijärven itäpuolitse Wuotkewaaraan ja siitä Talkkunaoiveen, josta se kulkee osaksi Maanselkää myöten Miinaankiiveen, kääntyy siitä ensin lounaasen päin Kolmikantaan, sitte kaakkoista ilman suuntaa kohden ja päättyy viimein Salmin pitäjään itäpuolella Laatokan rannalle Wariskiiveen. Tästä menee raja lounaasen päin halki Laatokan meren, jonka läntisen rannan se kohtaa hiukan eteläpuolella Wuotjen alimaisista suuhaaraa ja tapaa Kiivenawan pitäjäässä Siestarjoen, jonka juoksuja se seuraa Suomenlahteen. Eteläisenä rajana on Suomenlahti ja Itämeri. Lännessä kulkee raja etelästä pohjaiseen Pohjanlahden halki Torniojoen suuhun, josta se juoksee samaa jokea myöten ylöspäin Wuoniojoen yhtymäkohtaan saakka. Siitä alkain seuraa se wiimemainittua jokea ja Rönkämä-enoa aina näiden wirtojen lähteille äästä, tekee viimein lyhyen mutkan koilliseen ja päättyy Lapintunturiin. Suomenmaan pohjainen raja on Norjan kuningaskuntaa, itäinen Norjan kuningaskuntaa ja Venäjän keisarikuntaa sekä läntinen osaksi Ruotsin kuningaskuntaa vastaan.

Maanlaatu. Melkein jokaisessa maamme paikkakunnassa tavataan korkeampia tai matalampia vuoriharjanteita, yksinäisiä kuffuloita, vesisiä soita, korpia ja rämeitä, jonka tähden maanpinta on yleensä epätasaisista ja laajempia tasankomaita löytyy ainoastaan muutamissa paikoin. Lavein tasanko on Pohjanlahden rannikolla Waasan läänin läntisessä osassa. Melkoisen osan maamme pinta-alasta peittävät myöskin nuo tuhannet suuremmat lammit ja usein koskiset joet, jotka kaikki yhteensä antavat tälle maalle semmoisen runollisen viehättävyyden, että ulkomaalaisetkin mielellänsä viettävät kesää Suomen wälkkywien wesien rantamilla. Wuoret ja kuffulat owat kuitenkin yleensä mataloita. Ne alenevat vähitellen sisämaasta meren rannoille päin. Maamme korkeimmat osat owat sen pohjaisimmat maakunnat Lapinmaa ja pohjaisen Pohjanmaan sisäiset seudut. Siellä on wuorenkuffuloita, jotka nousewat lähes kolmetuhatta Suomen jalkaa korkeammalle meren pintaa. Tämä pohjainen ylämaa alenee vähitellen länttä ja etelää kohden. Läntineu merenrannikko on yleensä laakaa, jota vastoin eteläisellä ja lounaisella rannikolla vaihtelewat jyrkät niemet, syvät lahdekkeet ja lufemattomat saaristot, joista suurin on Ahvenanmaan saaristo. Pohjanlahdessa tavataan ainoasti yhdesä kohden, Merenkurkussa, suurempi saariryhmä. Sekä Suomenlahden että etenkin Pohjanlahden rannoilla huomataan se ihme, että maa vähitellen kohoaa merestä eli niin sanoaksemme kasvaa, jonka wuoksi meri niillä seuduin vähitellen mataloituu. Suomenlahden rannikolla kohoaa maa ainoastaan 2 jalkaa 100 wuoden ajalla, mutta Pohjanlahden ranta ylenee 4 jopa 5 jalkaa yhtä pitkän ajan kulussa.

Jotta saataisiin jonkunmoinen werrannollinen käsitys Suomenmaan erilaisista maanlaaduisista, on laskettu, että koko maan pinta-alasta, 75 miljoonasta tynnyrin-alasta, on noin 42 miljoonaa tynnyrin-alaa metsämaata, 19 miljoonaa kallioita ja rämeitä, 6 miljoonaa wettä, 6 miljoonaa niittyä ja ainoastaan 2 miljoonaa tynnyrin-alaa wiljeltyä peltoa. — Maanwiljelykseen katsoen on maanlaatu wiljawinta maamme eteläisessä ja lounaisessa osassa sekä eteläisellä Pohjanmaalla, joilla seuduin löytyy sawipohjaisista pelto- sekä niitty-maata. Saatokan luoteisrannikolla, jyrk-

käin kalliofukkulain välisissä laaksoissa, tawataan myös paikoittain hyvää jawiperäistä wiljelysmaata.

Wuoret. Suomen pää-wuorenselkä saapi alkunsa Norjan wuorista maan pohjaisesta osasta. Se kulkee ensin Lapintunturin nimellä kaakkoa kohden pitkin Norjan rajaa, kääntyy sitte Suola-jelkä-nimisenä melkein suoraan itää kohden ja yhtyy Saariselän nimellä Takkunaoiwen fukkulaan Wenäjän rajalla. Täällä, Suomen pohjaisimmassa osassa, ovat myös maamme korkeimmat wuorenfukkulat, joista mainittakoon: 1) **Haldischof**, Suomen luoteisimmassa kulmassa Norjan rajalla, jonka korkein huippu on 4235 jalkaa = 1255 meetteriä korkeammalla meren pintaa; 2) **Jolamoaiwi**, noin 5 peninkulmaa etelään päin Haldischof'ista, jonka korkeus meren pinnasta lukien on 3850 jalkaa = 1140 meetteriä; 3) **Pallastunturi**, Dunasselällä, on 2900 jalkaa = 860 meetteriä korkea; 4) **Peltoaiwi**, Inarijärwen länsi-puolella, jonka huippu ulottuu 2250 jalkaa = 665 meetteriä meren pintaa ylempiä ja 5) **Dunastunturi**, Dunasselän pohjaispäässä, on 2150 jalan = 635 meetterin korkeinen.

Takkunaoiwesta kääntyy pää-wuorenharju **Maanselkä**-nimisenä etelää kohden, kulkee Lapinmaan ja koillisen Pohjanmaan halki **Miinaankiween** saakka, josta se kääntyy kaakkoa kohden Wenäjänmaalle. Tästä wuorenselänteestä eroaa useampia matalampia harjanteita Suomen sisämaahan päin, joista merkittävimmät ovat: 1) **Dunasselkä**, joka lähtee Lapintunturista etelää kohden, kääntyy loppumatkallaan **Airiselkä**-nimisenä lounaasen päin ja päättyy lähelle Pohjanlahden pohjaisinta rantaa. Melkein likellä Dunasselän eteläistä päätä, Tornio- ja Tengelijokien yhtymäpaikassa, on **Nawasaksa**-niminen yksinäinen wuorenfukkula, jolla käypi joka wuosi Juhannuksen aikoina paljon matkustawaisia sekä omasta maasta että ulkomailtakin keski-yön aurinkoa katsomassa. Tämä wuoren huippu, 780 jalan = 230 meetterin korkeinen, on nimittäin eteläisimpiä paikkoja Euroopassa, joissa aurinko nähty kesäpäiwän seisauksen aikana wuorokauden läpeensä; 2) **Kiwaloselkä**, joka lähtee Maanselästä hiukan pohjaispuolelta napapiiriä,

kulkee ensin etelää kohden, kääntyy sitte kaarenmoisesti länteen ja päättyy liellä Remin kaupunkia Pohjanlahteen; 3) Raimunselkä, lähtee Maanselän keskipaikoilta lieltä Wenäjän rajaa ja yhtyy, kiertäen länsipuolitse Dulujärwen, Suomenselkään; 4) Sotkamon-
selkä, alkaa Maanselästä noin kolme peninkulmaa pohjaispuolelta Miinaankiweä, kulkee jokseenkin samaa suuntaa Raimun selän kanssa ja yhtyy Sotkamon pitäjäässä Suomenselkään; 5) Suomenselkä, erkanee Maanselästä Miinaankiwen kohdalta ja kulkee ensin läntistä sittemmin lounaista ilman suuntaa kohden sekä päättyy jokseenkin matalana Siidepyhyn niemeen Pohjanlahden rannalle. Tämä vuorenharju eroittaa Pohjanmaan Karjalasta, Sawosta, Hämeestä ja Satakunnasta; 6) Salpausselkä, saapi alkunsa Maanselästä Wenäjän Karjalassa, kulkee ensin etelää kohden Voimalanjärvelle asti, kääntyy sitte yht'äkkiä luoteesen päin Ilomantsiin, josta se, käytyänsä lähellä Joensuun kaupunkia ja kääntäen suuntansa taas etelää kohden, kiertää Saimaan vesistöä ja kulkee sitte läntistä ilman suuntaa läpi koko eteläisen Suomen sekä, tehtyänsä käännöksen luoteesen, päättyy Pohjanlahteen hiukan eteläpuolella Borin kaupunkia.

Suomenselän ja Salpausselän ympäröimä sijamaa on vesirikas ylänkö, jonka läpi kulkewat vuoriharjut owat itäänkuin yhdistyssiiteinä mainittujen selänteiden välillä. Näitä vuoriharjuja on neljä: 1) Karjalanselkä, alkaa Suomen selästä Riantojärwen eteläpuolelta, kulkee kaakkoa kohden pitkin Pielisjärwen lounaista rannikkoa lähellä Joensuun kaupunkia, jonka seuduilla se yhtyy Salpausselkään; 2) Sawonselkä, lähtee Suomenselästä Mäkiöisten vuorilta ja yhtyy, kulkien suoraan etelää kohden, Wuohijärwen itäpuolella Salpausselkään; 3) Hämeenselkä, on Suomenselästä Soinin vuorilla erottunsa jonkun matkaa Hämeen ja Satakunnan rajana ja kohtaa Salpausselänten Kärkölän pitäjäässä; 4) Satakunnanselkä, joka Hämeenkankaan keralla yhdistää Salpausselän ja Suomenselän toisiinsa, saapi alkunsa Karwian kuffuloilta Suomenselästä ja yhtyy Salpausselkään Harjawallassa Rokemäenjoen eteläpuolella.

Baitfi näitä pitempiä vuorenselännteitä owat vielä seitraawat vuori-
harjut merkittävät: 1) **Satarajelkä**, joka lähtee Satakunnan selän keski-
pakoilta, kulkee **Watulánharjun** ja **Sarjunharjun** nimillä kaakkoa kohden
Tampereen kaupungin ohitse sekä jatkuu **Kangasalanharjuna** yhä eteen-
päin, kunnes yhtyy Hämeen selän eteläiseen päähän, Kangasalanharju on
kuuluissa ihaniista näkyaloistaan; 2) **Lohjanselkä**, eroaa Salpausselästä
Haušnjärwen pitäjäässä ja päättyy, kulkien lounaista ilman suuntaa, Han-
koniemeen: 3) **Ayräpäänselkä**, alkaa Salpausselästä Joutjenon pitäjäässä
länsipuolelta Imatran putousta ja jatkuu, kulkien kaakkoista ilman suun-
taa, rajan yli Wenäjälle; 4) **Punkaharju**, Puruweden ja Pihlajaweden
välinen korkea ja kaitainen saari, on Suomen kenties luonnon-ihanin
paikka, sillä niitä niin werrattoman kauniita nähy-aloja Puruweden ja
Pihlajaweden saarisille selille, läikkywille lainehille, ei liene tarjona awa-
rammillakaan aloilla, koskapa ulkomaalaisetkin joukottain käywät ihaile-
masssa Punkaharjun wiehättävää ympäristöä. Wastakohtana tälle luon-
non-ihamuudelle owat: 5) **Hämeenkangas**, pohjaisessa Satakunnassa ja
6) **Pohjankangas** Pohjanmaan eteläisimmässä osassa, jotka molemmat owat
mitä kolkoimpia, synkimpiä saloja.

Suomen vuorijonot owat yleensä hywin vaihtelevan muo-
toisia. Ne kulkewat milloin tasaisina, kaitaisina harjuina, milloin
Iewenewät laajemmiksi ylängöiksi, milloin taas, jonkin esteen, esim.
joen tai järwen eteen sattuesssa, katkeawat, kohotaksensa jälleen
yhtä korkeiksi, vieläpä korkeammiksikin esteen toisella puolella.

Korkeimmat kukkulat kuskatin läänissä owat: 1) Dulun läänissä:
jo mainittu **Haldischok**, läänin pohjaisimmassa osassa Lapinmaassa. 2)
Kuopion läänissä: **Pöllömäki** (840 jalkaa = 250 meetteriä korkea) Jijal-
men pitäjäässä. 3) Mikkelin läänissä: **Kempinmäki** (800 jalkaa = 235
meetteriä korkea) Joutsan pitäjäässä Päijänteen itäpuolella. 4) Wiipurin
läänissä: **Tschokinmäki** (?) Korpiselän kappelissa. 5) Waasan läänissä:
Nonninmäki (790 jalkaa = 230 meetteriä korkea) Hämeessä, liellä Jywäs-
tylän kaupunkia. 6) Hämeen läänissä: **Tiivismaa** (750 jalkaa = 220
meetteriä korkea) Päijänteen eteläpuolella. 7) Turun läänissä: **Juhdin-
mäki** (500 jalkaa = 150 meetteriä korkea), laaja kangasmaa Ikaalisten
itäpuolella. 8) Uudenmaan läänissä: **Ketunmäki** (390 jalkaa = 115 meet-
teriä korkea) koilliseseen päin Elimäen kirkolta.

Wesistöt. Kaikki maamme järwet ja joet jaetaan luon-
nollisten rajain mukaan wiiteen wesifuntaan eli wesistöön, joiden
nimet owat: Pohjainen wesistö, Luoteinen wesistö, Lounainen
wesistö, Keski-Suomen wesistö ja Sawo-Karjalan wesistö.

Pohjainen wejistö.

Tämä wefikunta rajoittuu etelässä Suolaselkään ja Saariselkään, lännessä ja pohjaisessa Norjan maahan sekä idässä Norjaan ja Wenäjään. Suurin järvi on Inari (415 jalkaa = 123 meetteriä ylempänä meren pintaa), johon laskee Peltotunturista tulewa Iwalojoki. Tästä joesta ruwettiin viime vuosikymmenen (1870) alkupuolella huuhdemaan kulta, mikä työ näyttää kannattawan. Inarijärvi laskee wetensä Paatsjoen sekä muutamien Wenäjän puolella olevien järvien kautta Pohjaiseen jäämereen. Muista wejistä mainittakoon Inarijoki, joka lähtee Peltotunturista pohjaiseen päin, saapi sittemmin nimen Tenojoki ja laskee, saatuaan lisäkkeen etelästä päin tulewan Utsjoen sekä pohjoisesta tulewan Skoarrejoen, Norjan waltakunnassa olewaan Teno-uonoon.

Luoteinen wejistö.

Rajana lännessä on Pohjanlahti ja Ruotsi, pohjaisessa Lapintunturit, Suola- ja Saariselät, idässä Wenäjä ja etelässä sekä kaakossa Suomenelkä. Kaikki tämän wefikunnan tärkeimmät wedet, jotka ovat enimmäkseen jokia, laskevat Pohjanlahteen. Ainoastaan Riwaloselän alku-osan itäpuolella olewa Kikkajärvi muutamien toisten pienempäin järvien kanssa juoksee itään päin Walkeesen mereen. Tärkeimmät joet ovat: 1) **Könkämä-eno**, joka saapi alkunsa Suomen, Ruotsin ja Norjan rajojen yhtymäpaikassa olevasta Kilpisjärwestä ja nimitetään ala-juoksussaan Muoniojokeksi. Tämä laskee wetensä Ruotsista tulewaan Torniojokeen, johon pari peninkulmaa eteläpuolella napapiiriä yhtyy wäsemmalta tulewa lisähaara Tengelijoki. Torniojoki laskee Pohjanlahden pohjaisimpaan osaan. 2) **Kemijoki**, alkaa Kowatunturista Takkunaoiwen eteläpuolelta, juoksee ensin lounaasen päin, saapi oikealta Mattastunturista tulewan lisähaaran Lutojoen — johon vähää ennen Kemijokeen laskea tulee Törmäswaarasta lähtewä lisähaara Kitisenjoki — kääntyy suoraan etelää kohden, kulkee Kemijärwen läpi ja, kohdattuaan Riwaloselänteen,

tekee äkkiä mutkan länteen päin, jota ilman suuntaa se virtaa Rowaniemen kirkolle asti. Tässä yhtyy siihen Enontekiäisistä tulewa iso Dumasjoki, jonka perästä Kemijoki taas kääntää suuntansa lounatta kohden ja laskee wetensä pari peninkulmaa idempänä Torniojoen suuta Pohjanlahteen. Kemijoki on Suomen pisin wirta ja siitä saadaan vuosittain paljon mainion hywiä lohia. 3) Simojoki lähtee Simojärwestä Kiivaloselän eteläpuolelta ja laskee, kulkien lounaista ilman suuntaa, Pohjanlahteen. 4) Sijoki, alkaa Siivaarasta Rainunselän pohjoisesta päästä, saapi oikealta wesiensä lisäksi Livojoen ja juoksee noin kolme peninkulmaa Dulun kaupungin pohjaispuolella Pohjanlahden aaltoihin. 5) Kiiminginjoki, tulee Rainunselän pohjaisrinteeltä Puolangasta. 6) Dulujoki, mahtawa ja ryöppeä wirta, jonka kautta Rainunselän itäpuoliset suuret wedet pääsivät Pohjanlahteen. Näiden wesiin keskukseksi on iso Dulujärwi (410 jalkaa = 122 meetteriä korkeammalla merenpintaa), jonka Manamansalo jakaa Niskaselkään ja Urjänselkään ja johon laskee wesiä kahdelta suunnalta, koillisesta ja idästä. Koillisesta tulee Hyrynjalmen haara, Kiehimäjoen kautta. Tällä suunnalla olewista järwistä mainittakoon: Kiantajärwi, Wuokkijärwi, Hyrynjärwi ja Nistijärwi. Idästä laskee Dulujärween Sotkamou haara, jossa merkittävimmät järwet ovat: Pentuanjärwi, Outojärwi, Kiimasjärwi ja Nuasjärwi. Tämän haaran wedet laskevat Koivu- ja Ammankoskia myöten Urjänselkään. Waikka Dulujoki on hywin koskinen, kuljetetaan sitä myöten kuitenkin weneissä paljon sisämaan tawaraa, etenkin terwaa, Dulun. Suurimmat kosket mainituksessa joessa ovat: Niskakoski, Pyhäkoski (lähes 200 jalkaa = 60 meetteriä korkea ja 15 wirstan pituinen) ja Merikoski. Tästäkin joesta saadaan lohia. 7) Siikajoki, lähtee Suomenselän pohjaiselta rinteeltä Saarestenmäeltä ja saapi wasenmalta Isolamujärwestä tulewan lisähaaran Lamujoen sekä juoksee luoteista ilman suuntaa Pohjanlahteen. 8) Pyhäjoki, alkaa Suomenselän pohjaispuolelta Pyhäjärwestä. 9) Kalajoki on Dulun läänin eteläisin suurempi wirta. 10) Lestijoki, saapi alkunsa Lestijärwestä.

11) Perhonjoki, tulee Perhon pitäjäästä ja laskee Pohjanlahteen Koffolan kaupungin koillispuolella. 12) Mhtävänjoki, alkaa Liwonlähteestä Soinin vuorilta ja laskee, kuljettuaan Majärwen, Lappajärwen ja Ewijärwen läpi, Iifellä Pietarisaaren kaupunkia Pohjanlahteen. 13) Lapuanjoki, Alamuudelta, kulkee Kuortaneenjärwen läpi ja laskee mereen Uudenkaarlepyyn luoteispuolella. 14) Kyrönjoki on suurin wirta eteläisellä Pohjanmaalla, jonka oikeanpuolista, Suomenselältä lähtewää alkuhaaraa kutsutaan Seinäjokeksi ja wäsemmanpuolista, Pohjanankaalta tulewaa, ensin Kauhajoeksi ja sitten uusia Ilmajokeksi. Tämä wirta laskee Pohjanlahteen Merenkurkun kohdalla.

Lounainen wesistö.

Pohjaisessa ja luoteessa on rajana Suomenselkä, idässä Hämeenselkä ja kaakossa Pohjanselkä. Tämän wesistön wedet laskevat Pohjanlahden etelä-osaan n. s. Raumanmereen ja Itämereen. Enimmät niistä yhtyvät Tampereen kaupungin lounaispuolella olewassa pienoisessa Pyhäjärwessä, joka siis on tämän wesikunnan keskusjärwi. Pyhäjärween tulee wesiä kahdelta suunnalta, pohjaisesta ja idästä. Pohjaisesta tulee: 1) Ätjärin haara, jonka wedet saawat alkunsa Soinin vuorten eteläisiltä rinteiltä. Tärkeimmät järwet ja joet owat: Ätjärin, Toiwesi, Waskiwesi, Wisuwesi ja Tarjannewesi, johon tulee pohjaisesta 2) Pihlajaweden haara, jonka yhdyttyä Tarjanne laskee Sotkanselkään. 3) Keurun haara, jossa isoin wesi on Keuronselkä, joka laskee Mäntänkosken kautta Kuoreweteen. Tämä taas laskee Melasenkosken kautta edellä mainittuun Sotkanselkään, josta wedet juoksevat Wilppulankoskea myöten Kuoreweteen, mistä ne taas Murolenkoski kuljettaa Wankoweteen, jonka läwitse kuljettuaan ne wihdoin tulewat isoon Näsijärween, joka on suurin järwi tässä wesistöössä (314 jalkaa = 93 meetteriä korkeammalla merenpintaa). Näsijärwestä laskevat wedet Tammerkosken kautta Pyhäjärween. — Idästä tulee Pyhäjärween wesiä myöskin kolmelta haaralta: 1) Pängelmän haaralta, johon kuuluvat seuraawat järwet ja joet:

Längelmävesi, joka juoksee Kaiwannonkanavan ja Koinejärven kautta Mallasweteen, mihin vielä idästä tulee Pälkänevesi Koskionvirtaa myöten, 2) Hanhon haaralta, jonka vedet saavat alkunsa Hämeenseudella olevasta Lummenejärvestä, mistä ne kulkevat Vesijokojärven, Luopioisen ja Hanhonselän kautta edellä mainittuun Mallasweteen. Mallasvesi laskee Balkekosken kautta Rautunselkään, joka on tämän ynnä seuraavan haaran yhtymäpaikka, 3) Wanajan haaralta, mikä alkaa Pääjärvestä Lammin pitäjäässä, saa lisäwettä Salpausseudella olevasta Lopenjärvestä, kulkee useampain pienten järvien kautta Wanajanselkään, josta se laskee äsken mainittuun Rautunselkään. Tästä laskevat vedet Kuokkalanosken, Wesilahden järvien ja Sorwanselän kautta Pyhäjärveen. — Pohjaisen ja itäisen haaran tässä yhtyneet vedet laskevat Nofianvirtaa myöten Kuloweteen, johon vielä pohjaisesta tulee lisäwettä Nurrejärvestä ja Kyrösjärvestä Kyrösosken kautta. Kulowedestä juoksevat vedet Rautaweteen ja siitä Wammaskosken kautta Niekoweteen, josta alkaa kalainen Kokemäenjoki. Tämä joki virtaa ensin lounatta kohden, mutta saatunsa lisäseen Tammelasta alkawan Voimijoen, kääntää se äkkiä suuntansa luoteesen päin, katkaisee Salpausseudella Kiettarentoskesja ja laskee wetensä mereen Borin kaupungin pohjoispuolella.

Kokemäenjoen eteläpuolella laskee Pohjanlahteen ijosta Pyhäjärvestä tulewa Nurajoki, johon puolimattalla yhtyy Köyliöjärvestä tulewa Köyliönjoki. Turun kaupungin läpi laskee Itämereen Nurajoki. Pari peninkulmaa Nurajoen suusta itään päin laskee Itämereen Someronjärvestä tulewa Paimionjoki. Pohjanseudella puolella olevasta Pohjanjärvestä juoksee Pohjanjoki Suomenlahteen.

Keski-Suomen wesiistö.

Rajana pohjaisessa on Suomenjoki, idässä Sawonsjoki, osa Salpausseudella ja Uuräpäänselkä, sekä lännessä Pohjanjoki ja Hämeenselkä. Vedet juoksevat Suomenlahteen. Sisämaan wesiens keskusjärwi on 12 peninkulmaa pitkä Väijänne (260 jalkaa =

77 meetteriä meren pintaa korkeammalla), johon tulee wesiä neljältä suunnalta, pohjaisesta, idästä, etelästä ja lännestä. — Pohjaisesta: 1) Saarijärwen haara, jonka suurimmat järwet Karsulanjärwi ja Saarijärwi laskevat Naaraskosken kautta Kuhnamoon, johon tulee Waasan läänin pohjaiselta rajalta alkawa 2) Wiitasaaren haara. Suurin järwi tässä wesiaksossa on 6 peninkulmaa pitkä kalakas Keitele, jonka Matilanwirta jakaa ylä- ja ala-Keiteleen ja johon itseensä tulee wettä kahdelta haaralta: a) Kiwijärwen haarasta, johon kuuluu Kiwijärwi ja Wuosijärwi, sekä b) Pihtiputaan haarasta, jossa mainittawimmat järwet owat Alwejärwi ja Kolimajärwi. Keiteleestä juoksevat wedet edellä mainittuun Kuhnamoon, josta ne pauhaawat Kuusaankoskea myöten wäähäiseen Saraweteen Lantaan kirkon kohdalle. Tähän tulee koillisesta päin 3) Rantalamin haara, jonka wedet saawat alkunsa Suomenselän ja Sawonselän yhtymäpaikasta. Suurimmat järwet tässä haarassa owat: Pielawesi, Nilakkawesi, Jiswesi, Konnewesi Kynsiwesi, josta wiinemainitusta järwestä wedet laskevat Tarwaalankosken kautta Saraweteen. Sarawedestä laskevat yhtyneet wedet Kuhankosken, Leppäweden ja Haapakosken kautta Päijänteesen. — Idästä: Sösmän haara, jonka wedet tulewat aina Sawonselän läntisiltä rinteiltä ja laskevat Tainiowirtaa myöten Päijänteesen. Tärkeimmät wedet owat: Kyywesi, joka laskee Lawikosken kautta isoon Puulaweteen, josta Käläkoski kuljettaa wedet Suonteenjärween, mistä taas Wihurinkoski wiepi ne Jääsjärween. Tästä laskevat ne Koskipään ja edellä mainitun Tainiowirran kautta Päijänteesen. — Etelästä tulee Päijänteesen wettä Wesijärwestä Wäälshujoen kautta. — Länneestä Saapuu lisäwettä Lummene- ja Wesiakojärwistä Arrakoskea myöten sekä Petäjäweden haarasta Jämsänjokea myöten.

Päijänteesen kokoontuneet wedet laskevat Kalkkistenkosken kautta Ruotsalaisjärween, josta Kymenjoki alkaa. Tämä pauhaa ensin Yrängönkoskena Heinolan kaupungin luona ja saapi sitte lisäkseen koillisesta tulewan Mäntyharjun haaran, joista suurimmat järwet owat Juolawesi ja Kewelijärwi. Etempänä laskee

Kymenjokeen vielä pohjaisesta tulewa Vuohijärvi ja idästä päin Salpausselän pohjaisrinteeltä Klemiltä alkawa Walkealan haara, joiden yhdyttyä Kymenjoki kattaisee Salpausselän Keltinkosken, kapenee vielä sittemmin Anjalankoskeksi, jakaantuu kahdeksi haaraksi, joiden välillä on iso Pyhtäänsaari, ja purkaa wetensä Suomenlahteen wiidestä suuhaarasta, joista itäisimmässä on Korkeakoski.

Muista tähän wesiuntaan kuuluvista wesistä mainittakoon: Wantaanjoki, joka alkaa Salpausselän ja Lohjanselän yhtymäpaikasta ja laskee noin puoli peninkulmaa koilliseen päin Helsingistä Suomenlahteen; Porwoonjoki, joka tulee Wesijärwen läheltä ja laskee mereen Porwoon kaupungin läpi, sekä Siestarjoki, joka on rajana Wenäjää vastaan.

Sawo-Karjalan wesistö.

Tähän wesistöön kuuluvat Suomenmaan suurimmat järwet, jotka laskevat wetensä Laatokkaan. Ainoastaan muutamat itäisimmät rajaseudun wesistä juoksevat Wenäjänmaalle Oneganjärveen. Wesistön rajat ovat: pohjaisessa Suomenselkä, idässä Wenäjä, etelässä Uyräpäänselkä sekä Salpausselkä ja lännessä Savonselkä. Enimmät wedet kokoontuvat „tuhatjaariseen“ Saimaaseen (256 jalkaa = 76 meetteriä ylempänä meren pintaa), joka ynnä Haukiwesi ovat tämän wesistön keskusjärwet. Haukiweteen tulee wesiä kahdelta suunnalta, luoteesta ja koillisesta.

Luoteesta: 1) Jisalmen haara, jonka wedet lähtewät Saarestenmäeltä Suomenselän ja Raimonselän yhtymäpaikoilta ja kokoontuvat ensin Poroweteen Jisalmen pitäjäässä. Tähän tulee wettä kolmelta haaralta: luoteesta Kiuruweden haara Kihlosalmen kautta, pohjaisesta useampia pieniä järviä Koljonwirran ja Jisalmen kautta sekä koillisesta Rutakon haara Paloistentosken kautta. Porowesi juoksee Peltosalmen ja Nerkonkanawan kautta Onkiweteen ja siitä Miantokosken (sekä kanawan) kautta Maaninkaweteen, josta taas Ruokowirtaa (nykyään kanawaa) myöten suureen Kallaweteen (275 jalkaa = 82 meetteriä korkeammalla.

meren pintaa), jonka Toivalansalmi jakaa ylä- ja ala-Kallaweteen. Tähän laskee 2) Nilsiän haara, joka saapi alkunsa Dulun läänissä olevasta Laakajärwestä. Nilsiän haaraan kuuluvista vesistä ovat merkittävimmät: Schwäri, Wuotjärwi, Juttakoski, Muuruswesi ja Juuruswesi, joka viimeksimainittu laskee Jännewirtaa myöten Kallaweteen. Tämä laskee Haukiweteen kahta eri tietä, kahden puolen suuren Soisalon saaren. Länsipuolisessa juoksussa laskevat Kallaweden vedet Puntosalmen kautta Koirusweteen, siitä Konnuskoskea myöten Unnukaweteen ja siitä wihdoin Warauskosken kautta Äimisweteen, jonne nimitetään Haukiweden luoteista osaa. Itäpuolisessa juoksussa taas laskee Kallawesi ensin Suwasweteen, ja siitä Karwionkoskea myöten Kermanselkään, johon Karwion yläpuolella tulee pohjaisesta Juojärwi ja Kaawin vedet Palokinkosken kautta. Kermanselkä laskee Kermakosken kautta Joutsenweteen, joka on yhteydessä Äimisweden keralla.

Koillisesta: Pielisjärwen haara, jossa suurin järwi on 9 penintulman pituinen Pielisjärwi (305 jalkaa = 90 meetteriä ylempänä meren pintaa). Tähän tulee wettä myöskin Wenäjän rajan takaa Lieksan järwistä, joiden vedet laskevat Lieksanjokea myöten Suomen puolella olemaan Paakajärween, johon Möntönvaaran länsipuolelta tulee Joukerinjärwi. Kaakosta päin juoksee Pielisjärwen eteläisimpään osaan Nukaweteen Koitajoki, joka tuopi wettä Korpiselän pitäjäästä Tolwajärwestä ja Wiikinselästä sekä Mlomantsin pitäjäästä Melaselästä, Nuorajärwestä ja Koitereesta. Pielisjärwi laskee Pielisjokea myöten Pyhäselkään, johon tulee pohjaisesta Karjalanselän länsipuolelta Höytiäinen. Pyhäselkä on yhteydessä Oriweden kanssa, johon pohjaisesta, Höytiäisen länsipuolelta, laskee Wiinijärwi Komperonjoen kautta ja etelästä Pyhäjärwi Puhoksenkanawan kautta. Oriwesi laskee lewätä Oriwirtaa myöten Enonweteen, josta vedet Joutsenweden ja Äimisweden kautta tulewat Haukiweteen. Haukiwesi laskee Haapasalmen ja Kyrönsalmen kautta Sawonlinnan ohitse Pihlajaweteen, johon koillisesta kirkas Puruwesi juoksee Punkaharjun kahden puolen olevain Tuunan- ja Punkasalmien

kautta, Pihlajawesi laskee Vuomalansalmen kautta warsinaiseen Saimaaseen, johon vielä luoteesta saapuvat Vuonterijärwen vedet.

Raikki Saimaaseen kokoontuneet vedet laskevat Vuoksenwirtaa myöten Laatokkaan. Tämä virta taittaa Imatrankoskessa, joka on Euroopan suurimpia wedenputouksia (114 jalkaa = 33 meetteriä korkea ja 140 jalkaa = 41 meetteriä leveä), Salpausselän, lewenee muutamissa paikoin isoiksi järviksi ja laskee westensä kahta eri tietä Laatokkaan. Toinen Vuoksen haara laskee wiimemainittuun järween kahdella suulla lähellä Kätkisalmen kaupunkia, jota wastoin toinen, eteläisimpi ja isompi, tulee siihen Suwantojärwen kautta pari peninkulmaa pohjaisempaa Wenäjän rajaa.

Tähän wesiistöön kuuluu vielä: 1) Jänisjärwi, joka laskee Laskelänjokea myöten Laatokkaan. Jänisjärween tulee wettä Voimajärwestä Suurtajokea myöten; 2) Voimalanjärwi, joka juoksee Laatokkaan Uusijoen kautta ja 3) Suojärwi, jonka vedet menewät Wenäjälle Oneganjärween.

Kun enimmäkseen Suomen wirroista ovat kostiensä ja putouksiansä wuoksi sopimattomia laiwain kulkemiselle, on tätä hankaluutta koetettu johonkin määrin poistaa kanawain kairamisella. Tärkeimmät kanawalaitokset ovat: 1) Saimaankanawa, joka on kairattu Saimaan eteläisimmästä osasta Salpausselän poikki kaakoon päin Suomenweden pohjaan eli Wiipurinlahteen. Tämä on maamme suurin ja tärkein kanawa, jossa on 28 sulkulaitosta. Se on lähes 5 Suomen peninkulman pituinen ja kulkee Riijamaanjärwen, Juustilanjoen ja Juustilan järwen kautta. Saimaankanawan kautta on suurin osa Sawo-Karjalan wesiistöä yhteydessä Suomenlahden kanssa. 2) Pielifenkanawaa myöten päästään ifosta Pielisjärwestä laiwilla kulkemaan Pyhäselkään, josta on luonnollinen laiwareitti Saimaaseen. Tämä kanawa on viime wuosina kairattu kostisen Pielisjoen putouksien ohitse ja siinä on 9 sulkulaitosta. 3) Konnufenkanawa ja 4) Taipaleenkanawa yhdistäwät Kallaweden Saimaaseen. 5) Ahkionlahden- ja 6) Nerkonkanawain kautta ovat pohjais-Sawon vedet yhdistyksessä Kallaweden kanssa. 7) Wesijärwen- eli Wääksynkanawa tekee laiwakulun mahdolliseksi Päijänteen ympäristön ja Lahden kauppalan välillä. 8) Ruokkalan- ja 9) Wälkeakoskenkanawain kautta kuljetaan Lounaisen wesiistön itäisestä haarasta Pyhäjärween. 10) Murolenkanawa on kairattu Ruoweden ja Wankoweden välille. 11) Ämmän-

eli **Rajaaninkanava**, jota kulkee Ummäntöskén siwuitse Sotkamón jär-
mistä Dulujärvelle.

Ilmanlaatu ja elinkeinot. Kun maamme asema on
noin ylhäällä pohjaisessa, seuraa siitä, että ilma ylimalkain on
kylmänpuolinen, ja kun se ei ole minkään valtameren läheisyy-
dessä, joka lämpö määrää tasailisi, on lämmön määrä eri vuoden-
aikoina hyvin erilainen. Talvet ovat pitkät ja kylmät. Wälistä
jäättyä elohopea lämpömittarissa, josta tiedämme, että silloin on
wähintäänkin 40° C. pakkainen. Kesällä taas nousee kuumuus
wäliin yli 40°. Kuitenkin on tähän katsoen suuri eroitus maamme
pohjaosimman ja eteläosimman osan wälillä. Etelä-Suomessa
kestää talwea noin 5 tai 6 kuukautta, jota wastoin maamme
pohjaosin osa pysyy lumen peittämänä 9 kuukautta wuoteensa.
Pisin päivä Utsjoella kestää lähes 2 kuukautta, mutta maan
eteläosassa on sen pituus 18½ tuntia. Wuoden keskilämpö on
etelässä + 4½°, pohjaisessa — 2½°. Waltameren etäisyys wai-
kuttaa myöskin wuotuisen sademäärään, joka merien rantamailla
on paljoa suurempi kuin meillä. Wuotuisen sateen tulon kor-
keus on Suomessa noin 20 tuumaa = 500 millimeetteriä. —
Maanwiljelykselle wahingollista ilmanlaadun kovuutta on viime
aikoina ruwettu innoikkaasti lauhduttamaan soiden kuivaamisella
ja korpien raiwaamisella, joten nämä warsinaiset „hallan pesät“
ovat paikoin muuttuneet tuottawiksi wiljelysmaiksi. Wuuten on
ilma yleensä puhdas ja raitis, jonka tähden suurempia kulkutau-
teja tawallisesti liikkuihin ainoastaan katowuosina, jolloin niihin
hyynä on terweellisen ruoan puute.

Suomenmaan asukassten tärkeimmät elinkeinot ovat: maan-
wiljelys, karjanhoito, kalastus, metsänhoito, metsästyys, metallin-
walmistus, teollisuus ja kaupankäynti. Uusilla wapaamielisillä
elinkeinoasetuksilla koetetaan edistää niiden waurastumista. Seu-
raawassa tarkastamme erikseen kutakin äsken mainituista elin-
keinoista.

1) Maanwiljelys saa kieltämättä ensimmäisen sijan kansamme
elinkeinojen joukossa, sillä n. s. yhteisen kansan pyrinnöt rajoit-

tuvat melkein yksinomaisesti tämän ynnä sen lifeisesjä yhteydessä olewan karjanhoidon harjoittamiseen. Säätyhenkilöt owat aina wiimeisiin vuosikymmeniin saakka pitäneet maanwiljelystoimia halpoina, mutta nykyään, kun maanwiljelysasioita on meidänkin maassamme ruwettu käytännöllisyyden ohessa tieteellisesti tutki-
maan, alkawat he yhä lukuisammasti antautua tätä kansallista elinkeinoa edistämään. Hallituksen puolelta koetetaan maanwiljelystä waurastuttaa ja saattaa ajanmukaiselle kannalle antamalla palkintoja semmoisille henkilöille, jotka yhdesjä tahi toisesja kohden owat osoittaneet innokkaampaa asian harrastusta. Jotta kansalla olisi tilaisuutta nähdä ja oppia uudemman-aikaista maanwiljelyksen menoa ja jotta sen nuorukaiset voisivat saada myöskin tieteellistä perustusta tulewalle elinkeinolleen, ylläpitää hallitus nykyään 8 maanwiljelyskoulua ja kaffi korkeampaa oppilaitosta maanwiljelyksen neuwojien walmistamista warten. Maanwiljelyskoulut owat: Söödertulla Uudenmaan läänissä, Pirilä Turun ja Porin läänissä, Otawa Mikkelin läänissä, Lewänen Kuopion läänissä, Tarwaala ja Korsholma Waasan läänissä sekä Koiwikko ja Jokisaari Dulun läänissä. Maanwiljelysopistoja on Kurkijoella Wiipurin läänissä ja Mustialassa Hämeen läänissä. Wiimemainitun opiston ylä-osaftoa jopii pitää nykyään maamme maanwiljelys-akatemia.

Ne wiljanlajit, joita maassamme enimmään wiljellään, owat: ruis, ohra, kaura ja tattari. Wehnää, joka menestyykin ainoastaan Suomen eteläisessä osassa, wiljellään vähemmässä määrässä. Kukiin wiljelemistä ei nykyään voida ilmanalan kylmyyden tähden harjoittaa maan pohjoisimmassa osassa, waan ohraa kaswatetaan pohjaiseen päin aina Snarijärwen ranteille asti. Kaitkein ylempänä pohjaisessa ei mikään wiljan laatu ota menestyäksensä. Enimmästi ja yleisimmästi wiljellään Suomessa ruista, joka elonlaatu onkin pidettävä kansamme tärkeimpänä elatukseftena. Se menestyykin kylmässä maassamme paremmin kuin useat muut wiljanlajit.

Ohra menestyy sateisempina ja lämpiminä kesinä ja on se tärkeä wilja meidän yleiseen raakaperäisissä wiljelysmaissamme, sillä se tarvitsee

wähemmän maan wäkeä, jonka tähden sitä, kun wiljetyštapa vielä enimmäkseen on kolmijakoinen, kylwetään peltoa lannoittamatta hynnettyyn rukiin sänkeen. — Kauraa kasvatetaan koti-eläimiä, varsinkin hevosia warten, mutta itä-Suomesa tehdään siitä ruisjauhojen kanssa myöskin leipää, joka weresenä on hywin maukasta. Ohran kanssa jekoitettuna kufutaan kauraa sefaliksi, jota wiljellään maan itä-osassa. — Tattari on hywin hallan-arka, jonka wuoksi se harwoina wuosina jäästyy kylmämättä, mutta silloin kun sen onnistuu päästä pakkasen käpistä, antaa se warsin runsaan sadon, jonka tähden kansa sanookin: „Tattari taloksi tekee, tattari talottomaksi”. Sitä wiljellään useimmin kasfimaisssa ja käytetään pää-asiallisesti rhyneiksi.

Baitsi ylempänä lueteltuja wiljanlajeja, kasvatetaan Suomesa useammanlaatuisia juuri- ja palkokasveja, joista yleisimmin tawattawat ovat: potaatit eli maaperunat, nauriit, lantut, herneet ja paput. Ensimainituita, potaatteja, wiljellään nykyään jo jotenkin runsaassa määrässä ja niiden tärkeyttä warfinaisten wiljakasvien rinnalla ei woida liian suureksi arwata. Niitä ei käytetä ainoastaan ihmisten rawinnoksi, waan myöskin suuressa määrässä koti-eläinten ruoaksi wiljan sijasta, mikä tawallisesti on paljoa kalliimpaa. — Nauriita kylwetään myös, etenkin itä-Suomesa, runsaasti ja käytetään ensin osa niistä koti-eläinten talwiruoaksi. Niitä kasvatetaan tawallisesti metjämäisssa. — Wähemmän hoidetaan lantuja, jotka waatiwat wälewää ja kosteanpuolista maata sekä kastelemista. Näitä pidetäänkin jo rhytimaakasweina. — Palkokasveja, herneitä ja papuja, on nykyisempinä wuositymmeninä ruwettu enemmän wiljelemään niiden erittäin woimakasten rehu-aineiden tähden, joita näiden kasvien warfista saadaaan. Hedelmät tietysti käytetään ihmisten ruoaksi.

Rhytimaakasweina wiljelewät talonpojat parhaastaan humaloita, kaalia, sipulka ja tupakkaa, näistäkin ainoastaan wiimemainittua jommoisesfatin määrässä. Muuten woidaan yleensä sanoa, että rhytimaan- ja puutarhanhoito eiwät vielä ole päässeet juurtumaan talonpoikaisiin maanwiljelijöihin, sillä he pitäwät mainituita laitoksia yksinomaisesti herraskartanoille kuuluwina hyödyttöminä leikkikenttinä. Tosin ei kylmä ilman-alamme sallikaan tähän katsoen päästä mihinkään loistawuuteen, mutta haluttomuus ja asian ymmärtämättömyys saattawat sen edistymiselle suurempia esteitä kuin luonto. Hedelmäpuut eiwät tahdo mensesthyä muualla kuin maan eteläisessä osassa, sielläkin ainoastaan muutamat lajit. Niistä mainittakoon omena-, kirsimarja-, pääruna- ja luumupuut. Sitä wastoin kaswaa meidän metsäsjämme paljon ja monenlaatuisia marjoja, jotka koettawat palkita hedelmäpuiden puutetta. Mansikoita, mustikoita, puolukoita ja mesimarjoja kaswaa maasjamme kosolta. Wieläpä juotkin tahtowat

tässä kohden olla anteliaita, sillä joilla kasvaa tuo mehuisa lakka, jota raaempana nimitetään muuramelksi.

Muista Suomessa viljeltävistä kasveista mainittakoon vielä pellawa ja liina eli hamppu, joita kasvatetaan waatteiden valmistamista warten. Edellinen näistä menestyy parahiten keski-Hämeessä, mutta sitä wiljellään melkein jokaisessa maamme paikkunnassa paitsi sen pohjaisemmissa osissa. Jälkimäistä kasvatetaan myös hywin yleisesti.

Niittyjen hoito on vielä yleensä huonolla kannalla, sillä kansa, muusta muokkaamisesta ja lannoittamisesta puhumattakaan, ei enimmäkseen tahdo niittyihin mitään kylwää, waan ainoastaan niittää. Kuitenkin ovat muutamat jo ottaneet noudattaaksensa maanwiljelysneuwojain kehoituksia ja suurempain kartanoiden omistajain esimerkkiä niittywiljelyksen suhteen. Ohä useimmat alkawat kyntää ja lannoittaa niittyjäänsä sekä edistää niiden heinäkaswua kylwysiemenillä.

2) Karjanhoito on myöskin erittäin tärkeä suomalaisien elinkeino, sillä paitsi sitä suurta ja monipuolista hyötyä, mitä se itsestään tuottaa, käwiji maanwiljelys maassamme karjanhoidotta melkein mahdottomaksi. Peltojen lannoitus toimitetaan näet melkein yksinomaisesti karjanhoidon avulla, sillä luonnollisia lantawaroja löytyy maassamme vähän. Suomutaa wedetään kuitenkin useissa paikoin pelloille lannaksi, mutta sitä ei kaikin paikoin saadaakaan ja niissäkin paikoin, joissa sen saanti on helpompaa, ei se ole semmoisenaan oikein kelvollista, waan täytyy sitä hapattaa lannan seassa. Karjantuotteet muutoin ovat sydänmaiden maanwiljelijöillä melkein yksinomaisena järwin-aineena. Mutta waikka suomalaiset itse tarvitsewat suuren osan karjansa tuotteista, ovat karja ynnä sen antimet erittäin tärkeitä wientitawaroita. Ulkomaille, etenkin Wenäjälle, wiedään maastamme vuosittain paljon woita, juustoa, karjaa ja hewosia. Hallitus edistää myös karjanhoitoa antaen palkinnoita sekä hywästi hoidetuista nauta-eläimistä ja niiden tuotteista että etenkin riwakoista hewosista. Raikkien kotieläinrotujen parantamista warten tuodaan hallituk-

sen toimesta vuosittain maahamme hyviä ulkomaalaisia siitos-eläimiä. Meijeri- ja karjakkokoulut, kiertävät karjakot, meijerinäyttelyt, waltiomeijeristit, yksityiset hewoishyistäwä-seurat y. m. laitokset osoittanewat tarpeeksi, että tämän elinkeinon waurastumisesta pidetään huolta ja että tällä alalla edistytään.

Suomalaisten tärkeimmät koti-eläimet ovat: nauta-eläimet, lampaat, hevoset (ne ovat parhaita Karjalassa ja Savossa), wuohet, fiat, koirat, kanat, hanhet ja kyyhkyset. Maamme lounaisessa osassa hoidetaan paikoin myöskin mehiläisiä. Lappalaisten arwoisin koti-eläin on poro, joka käyttää ruoakseen n. s. peuranjäkälää ja on sentähden helppo hoitaa. Nauta-eläimiä eivät lappalaiset yleensä pidä, sillä niiden elatus tulisi heille pitkän talwen tähden warsin waiwaloiseksi.

3) **Kalastusta** harjoitetaan sekä meren rannikoilla että sisämaan järwisä ja jo'issa. Merestä pyhdetään etenkin silakoita ja hailia. Sisämaan järwien tawalliset kalat ovat: ahwen, hauki, tiiski, kuha, kuore, lahna, made, muje, siika, särki ja säyne. Muutamista järwistä saadaan myöskin anferiaita ja muutamista jo'ista krapuja. Pohjanmaan sekä jossakin määrin muidentkin maakuntain jo'ista saadaan paljon lohia. Kalanpyynti on paikoin merensaariston asukasten paras elinkeino. Ylimalkain woidaan sanoa, että kalastus säästää paljon karjantuotteiden kotona kuluttamista, sillä kalat ovat warsin kelvollisia särpimeksi. Mutta niiden saalis, etenkin järwistä, käypi wuosi wuodelta aina niukemmaksi, johon syynä lienee järjetön kalanpyyntitapa. Enemmän kaloja näet pyhdetään ja saadaan juuri niiden kutu-aikana ja wähää ennen sitä. Tätä luonnottomuutta sekä pyyntikalujen liikanaista tiheyttä on hallitus koettanut asetuksilla estää, mutta näitä asetuksia ei säännöllisesti seurata.

4) **Metsänhoito** on maassamme vielä yleensä warsin huonolla kannalla, waikka metsäntuotteet ovat hywässä arwossa ja niiden ulkomaille wienti tuottaa vuosittain monta miljoonaa markkaa. Niinoastaan ruunun metsiä hoidetaan jonkunlaisella huolella, jota wastoin enimpäin yksityisten metsänhoitoa woipi suorastaan sanoa metsänhaaskaukseksi. Seurauksia metsän tuhlauksesta alkaakin jo paikoittain ilmaantua arweluttawassa määrässä.

Ujeisja rantamaiden paikkatunnissa ei metsiä enää löydy tärkeim-
 miksi tarpeiksikaan, waan asukasten täytyy hanffia sekä rakennus-
 aineet että polttopuut 10 jopa 20 peninkulman takaa. Hallitus
 on tosin koettanut laeilla ehkäistä järjetöntä metsäin hävittä-
 mistä kieltämällä melkein kokonaan tuon turmiollisen kaswilje-
 lyksen, mutta kun kansa yleensä ei vielä käsitä metsänhoidon
 tarkeyttä ja kun kaswiljelys on kansaamme jo ikiwanhoista
 ajoista juurtunut tapa, niin harjoitetaan sitä vielä jokseenkin
 yleisesti. Myöskin useat tukkiasioitsijat owat edistäneet metsäin
 hävittämistä siten, että owat ostamistaan metsistä myöneet tai
 hakuuttaneet hienoimmatkin puut. Tällä tavoin on suuri osa
 Keski-Suomen entisiä suuria ja rikkaita puumetsiä joutunut alas-
 tomiksi kankaisiksi.

Maamme metsäisimmät feudut owat nykyään pitkin Wenäjän rajaa
 Laatokan merestä alkaen pohjaiseen päin aina Lapinmaahan saakka eli
 pohjais-Karjalan itäinen osa ja pohjaisen Pohjanmaan sisäiset feudut.
 Siellä löytyy vielä suuria maa-aloja, joissa kasvaa miljoonittain isoja
 honkapuita, joita siellä vuosittain uitetaan sadoin tuhansin alempana,
 meren kanssa liike-yhteydessä olewissa sahoissa sahattawiksi ja ulkomaille
 lähetettawiksi. Dulujärwen ympäristön metsistä poltetaan paljon terwaa,
 joka sitte tynnyreihin laskettuna kuljetetaan wenheisjä pitkin kostista Dulu-
 jokea myöten Duluun ja sieltä ulkomaille.

Suomen tärkeimmät puulajit owat: petäjä (honka), koivu,
 kuusi, leppä, haapa, pihlaja, tuomi, paju, raita ja kataja. Muu-
 tamissa paikoin, etenkin maan etelä-osassa, kasvaa myöskin niini-
 puu, waahteri, tammi ja lehtikuusi.

5) Metsästäys oli entisinä aikoina hywinkein tärkeä Suoma-
 laisten elinkeino, mutta nykyään alkaa metsänriista, osaksi maan
 tiheämmän asutuksen, osaksi sopimattoman pyyntötawan ja ajan
 tähden wähetä. Hyödyllisten metsä-eläinten wähenemistä koettaa
 hallitus estää rauhoituslailla ja yksityiset metsästäysseuroilla,
 waan luwatonta metsästäystä harjoitetaan kuitenkin jommoises-
 sakin määrässä warsinkin maan itäisissä ja pohjaisissa osissa,
 joissa muutoin riistaa on enimmäen saatavana. Wahingollisten
 peto-eläinten hävittämistä taas edistää hallitus ja yksityiset kun-

nat n. s. tapporahojen antamisella. Mutta waikka metsänriista yleensä onkin wähenemään päin, wiedään kuitenkin itä- ja pohjais-Suomesta vuosittain paljon metsälintuja ja pienempain metsä-eläinten nahkoja ulkomaille. Meren saariston asukkaille on kalastuksen ohessa hylkeenpyynti ajoittain warsin tuottoisa, waikka waiwaloinen ja waarallinen elinkeino.

Maamme wahingollisimmat peto-eläimet ovat: karhu, ahma, ilwes ja susi, jotka tekewät vielä nykyäänkin suurta wahinkoa karjalle. Onpa wiimemainittu eläin uskaltanut aiwan näinä vuosina käydä käsiksi ihmislapsiin. Pienempiä peto-eläimiä, joita pyydetään nahkansa wuoksi, mainittakoon: repo, naali, näätä, sauvo ja kärppä. Nämäkin tekewät paljon wahinkoa sekä pienemmille koti-eläimille että myöskin hyödylliselle metsänriistalle. Suomen hyödyllisiä metsä-eläimiä ovat: hirwi, majawa (nämä ovat rauhoitetut koko wuoden), peura, jänis ja orawa. Petolinnuista mainittakoon: kofko, haukka ja pöllöt, sekä kesyttömistä hyödyllisistä linnuista: metso, teyri, pyy, metsäkana, peltokana, peltopyy, kyyhkyinen, joutsen, hanhi ja forsat.

6) **Metalliuwalmistusta** harjoitetaan Suomessa jommoisesfakin määrässä. Enemmän saadaan rautaa, jota valmistetaan järwien ja soiden pohjasta nostetusta sekä wuorikainwofista louhitusta malmista. Raudasta valmistetaan tehtaisja kaikenlaisia tarpeita, mutta suurimmafsi osaksi wiedään se ulkomaille n. s. harfforautana tahi kanfirautana. Näitä rautalajeja valmistetaan sulatus-uuneisja ja walsseisja. Myöskin useammanlaatuista terästä valmistetaan, etenkin oman maan tarwetta warten. Parasta terästä ja hyviä teräskaluja tehdään Fiskars'in tehtaasja Uudellamaalla, mutta enemmän harffo- ja kanfirautaa valmistetaan Mõhkõn ja Wärtfilän ruukeisja Karjalasja. — Kuparia saadaan wähemmässä määrässä Orijärweltä läntiseltä Uudeltamaalta ja Laatokan pohjaisrannikolta Pitkästärannasta. Wiimemainitusja paikasja löythy sen ohessa hiukan tinaakin. — Kulta on hallituksen toimesta wiimeisenä wuosikymmenenä huuhdottu Swalojoesta Lapinmaalta, ja waikka sitä ei saada erittäin runsaasti, tuottaa se kuitenkin työkustannukset.

Kiwilajeista on yleisin harmaakiwi eli kraniitti. Marmorja ja posliinisawea löythy Karjalasja, edellistä Ruskealasja ja jälkimäistä Räisäläsja.

Kalkkia saadaan jokaisesta maakunnasta. Näitä paitti saadaan vielä useista maamme paikkakunnista punamultaa, liuskatiiviä ja myllynkiiviä.

7) **Teollisuus** edistyy ripeillä askeleilla, vaikka se viime aikoihin saakka ei ole täyttännyt oman maan tarvetta. Niinkuin kaikkia muitakin elinkeinoja on hallitus tätäkin tointa huolellisesti vaurastuttanut perustaen teollisuuskouluja, valmistuen tilaisuutta teollisuusnäyttelyille, antaen palkintoja etewimmistä teollisuuden tuotteista, kustantaen kiertäviä käsitöiden opettajia y. m. Käsitöitä opetetaan maamme enimmäisissä kansakouluissakin. Wiimeisiin wuosiin asti nukuksissa ollut taideteollisuuskin on osaksi hallituksen, osaksi yksityisten toimesta taas wirtistymään päin. Tänä wuotena (1881) pidettiin ensimmäinen Suomen taideteollisuusnäyttely Helsingissä. — Suomenmaan suurin tehdaskaupunki on Tampere. Paitti ennen mainituita rautatehtaita, on maassamme monenlaisia muita tehdaslaitoksia, joista suurimmat owat pumpuli-, werka-, tupakka-, paperi-, lasi-, porssiini-, saippua-, kyntteli-, sokuri-, ruuti- ja nahkatehtaat. Sahalaitoksia lankkujen ja lautojen valmistamista warten löytyy paljon; suurimmat ja enimmät niistä owat itä- ja etelä-Suomesa. Konepajoja, joissa tehdään höyrylaimoja sekä muita pienempiä rautatöitä, on useita ja niissä valmistettuja teoksia ostetaan halulla ulkomaillekin. Suomen suurimmat konepajat owat Helsingissä, Turussa, Wiipurissa ja Warkaudessa. Laimainweistämitä löytyy myös tiheässä ja niissä tekewät talwiaikoina työtä myöskin maata-wiljelowät miehet. Parhaita laimwraKentajia owat Pohjanmaan talonpojat, jotka kulkewat niitä rakentamassa pitkäin matkain päässä.

Kotiteollisuutta harjoitetaan menestyksellä etenkin eteläisellä Pohjanmaalla ja Turun läänin läntisellä rantamaalla. Näillä seuduin valmistetaan paljon pumpuliwaatteita, sukia, puu-astioita y. m., joita sitte kuljetetaan kaupaksi ympäri maata. Yhteinen kansa muissakin maamme paikkakunnissa pitää enimmäkseen kotona kudotuita waatteita ja valmistaa itse maanwiljelyskapineensa, mutta ne eiwät aina ole taroituksen mukaisia, jonka tähden kansan yleistä kätewyyttä ei vielä sowi juuri kehua.

8) **Kaupankäynti** on jekin wikkastunut nyhyisempinä wuosina. Muutamia uusia kaupunkia ja kauppalaita on perustettu

ja liike sekä varallisuus entisissä edistyy hyvällä wauhdilla. Liikkeen helpoittamista warten sisämaissa on hallituksen toimesta rakennettu useita rautateitä ja kanawia, ja yhä useampia puuhataan. Parhaallaan (1881) rakennetaan rautatietä Tampereelta Wasaan ja w. 1879 awattiin liikkeelle Pielsäntkanawa. Nykyään kulkee rautateitä Pietarista Wiipuriin, Helsinkiin, Tampereelle ja Turkuun, jolta pää-radalta erkanee sivuteitä Porwoosen, Hämeenlinnaan ja Hangoniemeen. Sekä sisämaiden wesillä että etenkin meren ranteilla wilibee höyrylairoja, jotka kuljettawat ihmisiä ja tawaroita paikasta toiseen. Maantiet pidetään hyvässä kunnossa. Tieteellistä opetusta tulewille kauppiaille ja kirjanpitäjille annetaan Turun ja Dulun kaupakouluisa, sekä merimiehiksi aikowille Turun, Helsingin, Wasan, Dulun, Wiipurin, Maarianhaminan ja Rauman merenkulkukouluisa. Ulko- sekä kotimaan rahaliikettä helpottaa yksi waltion ja kolme yksityisten perustama pankkia.

Suomesta wiedään ulkomaille enimmäen puutawaroita, lankkuja, lautoja ja polttopuita, sekä woita, rautaa, karjaa, hewosia, metsälintuja, nahkoja, terwaa ja muutamain tehdästen tuotteita. Tärkeimmät tuontitawarat owat: wiljat, sokuri, kahwi, lankaat, rauta ja teräs, tupakka, nahka, pumpuli, suola ja wiinit. Suomen kauppalainwastossa on lähes 2,000 alusta, joista noin kymmenes osa höyrylairoja.

B. Waltiollinen maantiede.

Waltiollinen asema. Suomenmaan nykynen waltiollinen asema on perustettu w. 1809, jolloin Suomi Ruotsista eroitettiin ja yhdistettiin Suuriruhtinasunnan nimellä ikuisiksi ajoiksi Wenäjän keisarikuntaan. Sentähden on Suomen suuriruhtinasunta itsenäinen, Wenäjästä erillään olewa waltio, mutta ulkonaisissa waltiollisissa keskuuksissa ilmaantuu Suomi yhtenä waltiona Wenäjän kanssa. Tämä Suomen waltiollinen asema on määrätty siinä wakuutuskirjassa, jonka Wenäjän keisari Ale-

santeri I edellä mainittuna vuotena antoi Suomenmaan valtiopäädhyille Porwoon kaupungissa ja jonka kaikki hänen jälkeisensä hallitsijat ovat uudistaneet. Siinä wahvistetaan maamme uskonto ja perustuslait sekä ne etuudet ja oikeudet, joita kufin sääty erikseen, ja kaikki asukkaat yhteisesti ovat siihen asti perustuslaillisesti nauttineet.

Kun Suomen suuriruhtinas Wenäjän keisarina asuu ulkopuolella meidän maamme rajoja, niin tarwitaan erityisiä wirtamiehiä, jotka suuriruhtinaan luona ajawat Suomen asioita. Tätä warten on Wenäjän pääkaupunkiin Pietariin asetettu Suomen waltiosihteerin wirašto, jossa esimiehenä on ministeri-waltiosihteerin ja johon kuuluu komitea Suomen asioita warten sekä keisarillisen majesteetin Suomen kanslia. Usken mainitusta syystä on myöskin Suomen kenraalikuwernöörin wirta alkunsa saanut. Kenraalikuwernööri, jonka tulee wirtansa puolesta asua Helsingissä, on suuriruhtinaan ylimäisenä käskynhaltijana ja luottamusmiehenä maassamme. Hänellä on kahdenlaatuisia wirtawelwollisuuksia: esimiehyys Suomen senaatisissa ja päällikkyyys Suomen yhteishallinnossa.

Sisälliset waltiolliset olot. 1) Perustuslait ja edustuslaitos. Suomen suuriruhtinaskunta on perustuslaillinen waltio. Suuriruhtinas säättää waltiosäätyjen kanssa lakia ja määrää weroja, sekä kenraalikuwernöörin ja senaatin kautta hoitaa hallitusta. Suomen perustuslait ja sisälliset waltiolliset olot ovat osittain syntyneet Ruotsin wallan aikana, osittain myöhemmin säädetyt ja kehityt. Etewimmät perustuslait ovat: Hallitusmuoto wuodelta 1772, Yhdistys- ja Wakutuskirja w. 1789 ja Waltiopäiwäjärjestys w. 1869. Näissä la'issa määrätään hallitsijan ja kansan keskinäiset oikeudet ja welwollisuudet.

Edellämainitun Waltiopäiwäjärjestyksen mukaan kokoontuwat Suomen säädyt suuriruhtinaan kutsumuksesta wähintäin joka wiides wuosi warsinaisille waltiopäiwille. Tarpeen waatiessa voidaan kokoontusua ylimääräiset waltiopäiwät. Maamme edustuslaitosta sanotaan sääty-edustuskeksi, sillä kansa on tähän asiaan katsoen jaettu neljään waltiosäätyyn, jotka ovat: ritarišto ja aateli, pappisääty, porwarisääty ja talonpoikaissääty.

2) Hallitus ja wirtakunnat. Maan korkeinta hallituskuntaa nimitetään keisarilliseksi Suomen senaatiksi, jonka päätettäväksi on jätetty kaikki, mitä maan oikeuden ja talouden hoitoon kuuluu.

luu, paitfi niitä asioita, jotka lakien mukaan suorastaan ovat keisarillisen majesteetin päätettävät. Senaatin kirjoitukset ja päätökset annetaan keisarin nimesssä, jonka tähden kaikki senaatiin lähetettävät hakemukset ja anomuskirjat pitää oleman keisarilliselle majesteetille kirjoitetut. Senaatin esimiehenä on, kuten jo ennen mainittiin, Suomen kenraalikuvernööri. Jäsenet, joita nimitetään senaattoreiksi, nimittää hallitsija kolmeksi vuodeksi kerrallaan.

Käsitteltävain asiain eri laatua myöten on senaatti jaettu kahteen osastoon: Oikeus-osastoon ja Talous-osastoon. Oikeusosasto on etupäässä maamme korkeimpana tuomioistuimena ja jemmaisena ei kuulu hallituskuntaan, vaikka se on siihen yhdistetty ja sen jäsenet wirka-asemansa suhteen ovat samalla kannalla kuin talousosastoon kuuluvat senaattorit. Talousosaston tulee tarkastaa kaikki Suomen yhteistä talouden hoitoa koskevat asiat. Hallitushoidon eri haarojen mukaan on se jaettu kuuteen eri toimikuntaan: siviili-, waltiovarain-, kamari-, sotilas-, kirkollis- ja maanwiljelystomikuntaan. Korkeimpana kantaja-wirkamiehenä Suomessa on senaatin prokuraattori, jonka tulee walwoa, että lakia ja asetuksia maan wirkakunnissa noudatetaan ja ett'ei kenenkään oikeuksia sorreta.

Paitfi yllämainittua senaatin oikeusosastoa, on maassamme lakia ja oikeutta käyttämässä useammanlaatuisia alempia oikeuskuntia. Nleisiä ala-oikeuksia ovat maalla kihlakunnan-oikeudet ja kaupungeissa raastuwan-oikeudet. Nleisiä yli-oikeuksia, joiden tarkastettavaksi saapi asiansa wetää, joll'ei ala-oikeuksien päätöksiin tyydy, ovat howioikeudet, joita maassamme on kolme: Turussa, Waasassa ja Wiipurissa. Ensinmainittuun piiriin kuuluvat kaikki ala-oikeudet Turun ja Porin, Uudenmaan ja Hämeen lääneissä, Waasan howioikeuden piiriin Waasan ja Dulun läänit sekä Wiipurin howioikeuden piiriin Mikkelin, Kuopion ja Wiipurin läänit. Muutosta howioikeuksien tuomioihin saapi hakea senaatin oikeusosastossa.

Maakuntain hallinnon suhteen on Suomi jaettu lääneihin, joita hallitsawat kuvernöörit. Kukin lääni on taas jaettu kihlakuntiin ja kihlakunnat warsinaisiin kunnallispiireihin, joilla kullakin on sijällisissä asioissaan jommoinkin itsehallinnon wapaus.

Uskonnon hoito on annettu Turun arkkipiispalle sekä Porwoon ja Kuopion piispoille, jonka mukaan Suomi kirkollisen hallinnon suhteen jakaantuu kolmeen hiippakuntaan. Piispain kansja tarkastaa maamme kirkollisia asioita konsistorioiksi nimetyt wirkakunnat, joita on yksi kussakin hiippakunnassa ja joiden puheenjohtajana on asianomainen piispa. Hiippakunnat jaetaan rowastifuntiin, joihin taas kuuluu useampia seurakuntia. Kussakin seurakunnassa on kirkkoherra hengellisen elämän pääkattijana. Hiippakuntain hallitukset kuuluvat senaatin kirkollistoimikunnan alle, jonka peräänkatsottawat myös owat kirkolliswirsto, koulutoimen ylihallitus, kouluwirsto ja kansakoululaitos.

3) Opetuslaitokset. Suomenmaan korkein oppilaitos on keisarillinen Aleksanterin Yliopisto Helsingissä, jolla on kokonaan nuiista hallituskunnista riippumaton oma erityinen hallituksensa. Sen korkein päämies on kansleri, joka välittömästi kuuluu hallitsijan alle ja jona on perintöruhtinas. Kanslerin apuna hoitaa yliopiston asioita Helsingissä asuwa kanslerinsijainen, rehtori ja yliopiston konsistorio. Muiden yleisten koulujen, niinkuin lyseoiden, realikoulujen, naiskoulujen ja kansakoulujen, peräänkatsantoa ja hallitusta hoitaa koulutoimen Ylihallitus. — Oppilaitoksia korkeampaa tieteellistä siwistystä warten on waltion kustantamia suomenkielisiä kolme, jota wastoin ruotsinkielisiä löytyy kahdeksan. Wiimeisinä vuosina on kuitenkin perustettu useampia suomenkielisiä oppikouluja yksityisillä waroilla ja muutamille niistä annetaan jokseenkin riittäwä waltio-apu. Tästä nähdään, että tieteellisen opin tarwis on kansassa wirkistynyt ja että siwistyhessä riennetään joutuisasti eteenpäin.

Korkeampia oppilaitoksia naisten siwistämistä warten on waltion kustantamia ruotsinkielisiä yksi, mutta ei yhtään suomenkielistä. Alempia tyttökouluja on sitawastoin wiifi, kaikki ruotsinkielisiä. Yksityisten kustantamia ja waltioawulla autettuja sekä suomen- että ruotsinkielisiä tyttökouluja löytyy useampia, joista ainoastaan yksi suomenkielinen korkeampaa naissiwistystä warten. Naisten siwistäminen siis ei maassamme vielä ole

yleensä kehuttawalla kannalla, mutta että tässäkin kohden aiotaan edistyä, todistawat nuo useat yhsityiskoulut.

Kansakoululaitos on wakaantumaan päin ja yleinen kansallinen siwistys kohoaa filminnähtävästi. Seminareja kansakoulujen opettajain valmistamista warten löytyy neljä, kaksi täydellistä (mies- ja naisosastoilla) suomenkielistä ja kaksi (toinen mies-, toinen naisseminari) ruotsinkielistä kansaa warten. Kansakouluja on jo perustettu jokaiseen kaupunki- ja useampaan maalaiskuntaan. Kuitenkin eivät mielipiteet kansakoulujen hyödyllisyydestä ole vielä oikein wakaantuneet yhteisessä kansassa.

Näitä paitsi on maassamme vielä joukko ammattikouluja, sunnuntai-kouluja ja kiertokouluja y. m. oppilaitoksia, jotka kufin alallansa edistäwät kansan tiedollista waurastumista. Ammattikouluista mainittakoon: kadettikoulu, polyteknillinen opisto, maanwiljelysopisto, metsäopisto, kauppa-koulut y. m. Tieteiden edistymistä warten löytyy joukko tieteellisiä seuroja, joista enimmäkseen ovat Helsingissä. Etewimmät kirjallisuuden edistäjät ovat: Suomalainen kirjallisuusseura, kansanwalistusseura ja kirjankustantajain yhdistys.

4) **Sotawäki.** Walta-istuimen ja ifänmaanpuolustukseksi jokainen miespuolinen Suomen kansalainen on asewollinen. Maan sotawoimana on: a) **Wakinaisen wäki**, johon arwanheiton kautta joka wuosi kutsutaan tarpeellinen määrä asewollisia, 21 wuoden wanhoja nuorukaisia, joiden warfinaisessa sotawäessä palvelus aika kestää rauhan-aikana kolme wuotta. Siwistykseen perusteella voidaan kuitenkin wakinaista palvelus aikaa lyhentää aina yhteen wuoteen asti. Wakinaista sotawoimaa on rauhan-aikana 5 tuhatta miestä, jaettuna kahdeksaan pataljoonaan, jotka ovat sijoitetut läänien pääkaupunkeihin; b) **Reserwi**, johon kuuluvat kaikki kunakin kutsuntawuotena 21 wuotta täyttäneet miehet, jotka eivät astu wakinaiseen palvelukseen, sekä kaikki wakinaisessa wäessä palvelleet henkilöt, kunnes heidän palvelus aikansa molemmissa sotawäen lajeissa yhteensä tekee wiisi wuotta. Tämä sotawäen laji kutsutaan palvelukseen sodan syttyessä ja kuuluu reserwiin noin 35 tuhatta miestä; c) **Mostowäki**, johon kuuluvat neljäänkymmeneen ikäwuoteensa asti kaikki ne, jotka ovat reserwisä aikansa olleet. Mostowäki voidaan kutsua asefin ainoastaan silloin, kun wihollinen ryntää maahan. Tätä sotawäen lajia tullee olemaan noin 60 tuhatta miestä. Koko Suomen asewollinen sotawoima woipi siis sota-aikana tehdä noin 100 tuhatta miestä. — Paitsi warfinaista asewollista sotawäkeä on maassamme „henkimartijawäen

3:mas Suomen tarkka-ampuja pataljoona" noin 800 miestä. Tähän pataljoonaan otetaan väkeä peستاamalla.

5) **Raha.** Suomella on oma raha, marka (= franc), joka jaetaan 100 penniin. Ennen oli Suomella yhteinen raha Ruotsin ja sittemmin Venäjän kanssa, mutta kun viimeksi mainitun maan raha-asiat joutuivat semmoiselle kannalle, että ne waituttivat häiriötä Suomenkin waltiopankille, tehtiin Suomen pankki kokonaan wapaaksi Venäjän waltiopankista ja Suomelle säädettiin eri rahansa. Tämä rahanmuutos tapahtui w. 1865, jolloin metalliraha, kulta ja hopea, julistettiin ainoaksi laillisesti kelpaawaksi rahaksi Suomessa. Kun sittemmin hopean arwo Euroopan rahamarckkinoilla aleni, pantiin rahakannan perustukseksi yksinomaisesti kulta.

Waltiollinen jako. Suomi jaetaan waltiollisessa suhteessa kahdeksaan lääniin, jotka owat: Uudenmaan lääni, Turun ja Porin lääni, Hämeen lääni, Wiipurin lääni, Mikkelin lääni, Kuopion lääni, Waasan lääni ja Dulun lääni. Läänien suuruus on sekä pinta-alaan että wäkilukuun katsoen warsin epätasainen. Tätä paitsi owat toiset läänit werrattoman tiheämmästi asutut, kuin toiset. Tiheimmästi asuttuja läänejä owat Uudenmaan sekä Turun ja Porin läänit, harwimmin Dulun lääni. Keskimäärin asuu Suomessa noin 300 ihmistä neliöpeninkulmalla.

Uudenmaan lääni.

Tähän lääniin kuuluu suurin osa Uttamaata, Kymenjokeen saakka itään päin, ja wähäinen osa kaakkoista Hämettä. Ko'oltaan on tämä lääni pienin Suomen lääneistä. Sen pinta-ala tekee 215 neliöpeninkulmaa (= lähes 12 tuh. neliökilom.). Uudenmaan lääni rajoittuu pohjaisessa Hämeen ja Mikkelin lääneihin, idässä Wiipurin lääniin, etelässä Suomenlahteen ja lännessä Turun ja Porin lääniin.

Maanlaatu on jotenkain epätasaista, mutta parhaimmin wiljeltyjä osia koko Suomessa, sillä paitsi meren läheisyyttä, joka tekee ilmanalan lauhkeammaksi, on maanlaatu tässä läänissä enimmäkseen sawipohjaista. Täällä menestyy myöskin wehnänwiljelys, waikka sitä harjoitetaan wä-

hemmässä määrässä. Maanviljelyksen vaurastumista edistävät suuresti lukuisat herraskartanot, joissa tätä elinkeinoa harjoitetaan uudenaikaisilla työkoneilla ja uudemman maanviljelystiteen perusteilla. Hedelmäpuita kasvatetaan jotenkin yleisesti ja ne menestyvät hyvin. Vaahteria ja niinipuita kasvaa viljelemättä metsissä. Tammiä tavataan myös paikoin. Karjanhoito edistyy samassa suhteessa ja samanlaatuisista syistä kuin maanviljelystin. Kalastaminen Suomenlahdessa ja Rymenjoessa on tuottoisaa. Tammiisaaren hailit ja Rymenjoen lohi ovat kuuluisia. Metsistä on puute. Rautateollisuutta harjoitetaan menestyksellä ja muutamista paikoin saadaan kupariakin, waan sitä ei löydy warsin suuressa määrässä. Yhteisen kansan käsiteollisuus ei tässä läänissä ole kehuttavalla kannalla.

Useat paikat tämän läänin rantamaista ovat luonnon ihania, sillä nuo lukemattomat niemekkeet ja maan sisään sywälle tunkeutuvat kaitaiset merenlahdet tekewät nähy-alan waihtelewaiseksi. Pitkin Suomenlahden rannikkoa muodostuneet saaret ja luodot ovat warsin wiehättävän näköisiä. Näissä wiettävät kesä-aikaansa useat niistä Helsingin asukkaista, jotka eivät ole tilaisuudessa muuttaa kesäksi „tuhansien järwien” rannikolle Suomen sydänmaihin.

Raikki Uudenmaan läänin kaupungit sijaitsewat Suomenlahden rannalla. Niiden nimet ovat: Helsinki, Wiapori, Porwoo, Lowiisa, Tammiisaari ja Hankoniemi.

1) Helsinki (44 tuhatta asukasta), Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupunki, on maamme wäkiriklain ja kaunein kaupunki. Se sijaitsee merenniemekkeellä puoli peninkulmaa lounaasen päin Wantaanjoen suusta. Tässä kaupungissa asuu Suomen kenraalikuvernööri ja tänne ovat sijoitetut maamme korkeimmat virkakunnat, joista mainittakoon: keisarillinen senaatti, koulu-ylihallitus, maanmittauksen ylihallitus, rautateiden ylihallitus, lääkintä-ylihallitus, postijohtokunta, tilastollinen wirasto, paino-ylihallitus y. m. Helsingissä on myöskin Uudenmaan lääninhallitus. Oppilaitoksista mainittakoon: Aleksanterin yliopisto, polyteknillinen opisto, normaalikoulu, 4 lyseota, 2 koulua korkeampaa naisi-wi-wy-tystä warten, taideteollisuus-koulu, alaupseerikoulu y. m. Sulki-sista rakennuksista ovat etewimmät: Nikolainkirkko, uusi teatteri, yliopisto, suuriruhtinaan palatsi, ritarihuone, pankkihuone, polyteknikummi ja senaatin rakennukset. Kaupankäynnin suhteen

jaa Helsinki ensimmäisen sijan Suomen kaupungeista, mitä ulkomailta tuontitavaroihin tulee, mutta wiennissä voittaa sen Wikipuri. Helsingissä ovat myöskin Suomen valtiopankin ja yhdyspankin pääkonttoorit. Tehtaita löytyy useampia, joista mainittakoon: 2 konepajaa, sokeritehdas, posliinitehdas, tupakkatehtaat y. m. Maamme suurimmat kirjapainot ovat Helsingissä. — Lähellä kaupunkia ovat: Urheilaporin kylpylaitos, Kaisaniemi ja Töölö, luonnon-ihania paikkoja, sekä Lapwiikki, parannuslaitos heikkomielisijä warten.

2) Wiapori (1 tuhat asukasta), erittäin wahwa linnoitus, on rakennettu puoli peninkulmaa Helsingistä merelle päin seitsemälle saarelle, joita nimitetään Susisaariksi. Tässä linnassa asuu joukko wenäläistä sotawäkeä sekä osa Wenäjän sotalaiwastoa.

3) Porwoo (3,800 asukasta), Porwoonjoen suulla, on muistettava siitä, että siinä asuu Porwoon hiippakunnan piispa, ja että siinä on ruotsinkielinen seitsenluokkainen lyseo sekä kuuromyrkään koulu. Tässä kaupungissa eli loppupuolen ikäänsä maamme mainioin runoilija Johan Ludwig Runeberg. Kaupungin kauppa on melkoinen. Lähellä kaupunkia sijaitsee pari sahalaiteosta.

4) Lowiisa (1,800 asukasta), itäisin kaupunki Uudenmaan läänissä, on rakennettu merenlahden rannalle. Kaupunkilaiset harjoittawat jommoistakin kaupankäyntiä Suomenlahden rantailla. Lowiisassa on ruotsinkielinen neliluokkainen realkoulu. Merenpuolella sataman suulla on Swartholman wanha linnoitus.

5) Tammiisaari (1,700 asukasta), Hankoniemen itäpuolisessa kainalossa, on muistettava siitä, että sen asukkaat pyytävät ja kaupitsewat paljon kilohaili-nimistä merikalaa. Tässä kaupungissa sijaitsee ruotsinkielinen seminari kansakoulujen naisopettajien valmistamista warten. Tammiisaaren formikkaat ovat tunnetut.

6) Hankoniemi (700 asukasta), maamme eteläisin kaupunki, on wasta wiime vuosikymmenenä perustettu, mutta kun sen satama tavallisesti pysyy julana suurimman osan wuodesta ja kun sinne on rakennettu rautatie, niin on sen kauppa melkoinen. Se on ainoa kaupunki Suomessa, joka talwisäikana wälittää höyry-

laimaliikettä Ruotsin ja Suomen välillä. Kaupungissa on kylpylaitos.

Fiskars, Pohjan pitäjäässä, rautaruukki ja hyvien teräskalujen tehdas. — **Mustio**, Suomen vanhin rautatehdas Karjan pitäjäässä. — **Karkkila**, maasuuni ja konepaja Wihdin pitäjäässä. — **Köönigsteden**, lasitehdas.

Turun ja Porin lääni.

Tämä lääni sijaitsee Suomen lounaisen osan, **Varsinais-Suomen**, läntisen **Satakunnan**, hiukan läntistä **Uuttamaata** ja **Ahvenanmaan** saariston. Läänin koko on 445 neliöpeninkulmaa (= 24,500 neliökilom.) Sen rajoina ovat: pohjaisessa **Waasan** lääni, idässä **Hämeen** ja **Uudenmaan** läänit, etelässä **Itämeri** ja läntessä **Pohjanlahti**.

Varsinais-Suomen rantamaat ja etenkin sen pohjainen osa ovat vuorista maata. Eteläinen ja lounainen rantamaa tuhansine ihanine aarineen on **Uudenmaan** läänin ohessa Suomen parhaiten viljeltyjä ja väkirikkaimpia maakuntia. Täälläkin menestyy wehnänviljelys ja eteläisellä rannikolla sekä muutamilla saarilla löytyvät maamme suurimmat tammistot. **Turun** kaupungin seuduilla harjoitetaan myöskin mehiläishoitoa. Saaristolaiset tietysti harjoittawat kalanpyyntiä. Kotiteollisuudessa ovat tämän läänin asukkaat etewiä. **Turun** ja **Porin** kaupunkien seuduilla kudotaan myötäväksi paljon pumpuliwaatteita ja **Rauman** sekä **Uudenkaupungin** tienoilla tehdään puuastioita. Tehdasteollisuutta harjoitetaan suuressa määrässä. Läänin etelä-osassa on monta rauta-, lasi- y. m. tehdasta. Kalkkia poltetaan paljon **Paraisten** ja **Kemiön** pitäjissä.

Tähän lääniin kuuluwa osa **Satakuntaa** on enimmäkseen tasankoa, mutta muutoin wiljawaa maata. Pohjaisessa **Satakunnassa** löytyy kuitenkin paljon kiviä kankaita ja weisiä soita. Metsää oli ennen näillä seuduin warsin runsaasti, mutta viimeisinä vuosina on suurin osa tukkimetsistä tullut häwitetyksi. Monenlaisista hyödyllisistä kivilajeista mainittakoon musta marmori, jota saadaan **Reposaarelta** ja **Kokemäenjoen** suulta.

Ahvenanmaahan kuuluu yksi suuri saari, **Ahvenanmantere**, ja noin 85 pienempää asuttua saarta sekä suuri joukko asumattomia saaria, kallioita ja luotoja. **Ahvenanmantereesen** tekee meri niin pitkiä lahtia, että paikoin ainoastaan kaitainen kannas eroittaa mantereen molemmilta puolin tunkeuwat lahdet toisistansa. Maa on epätasaista ja kallioista, mutta osaksi hywinkin wiljawaa. Saaren tihään asutuksen wuoksi tuodaan sinne

kuitenkin wiljaa muualta. Kalastus ja hylkeitten pyynti ovat meren läheisyyden tähden tärkeitä elinkeinoja. Tätä paitsi ovat ahvenalaiset hyviä ja rohkeita merimiehiä, jotka matkustawat sekä omilla että Suomen manterelaisien laivoilla kauppaan tekemässä ja tawaroita kuljettamassa kaukaisillakin merillä.

Tämänkin läänin kaupungit ovat meren rannalla. Kaupunkien nimet ovat: Turku, Naantali, Uusikaupunki, Rauma, Pori ja Maarianhamina Ahwenanmaalla.

1) Turku (23 tuhatta asukasta), Suomen wanhin kaupunki, on Aurajoen warrella. Se oli ennen Suomen pääkaupunkina, jolloin siellä sijaittiwat senaatti, yliopisto y. m. korkeat wirtakunnat ja siwistyslaitokset, mutta suuren tulipalon jälkeen, joka (w. 1827) häwitti melkein koko kaupungin, muutettiin yliopisto Helsinkiin. (Senaatti muutettiin sinne jo 1819.) Nytkin on Turku asukasluvunsa puolesta Helsinkiä lähinnä suurin maamme kaupungeista. Turussa asuu Suomen arkkipiispa ja siellä ovat: howioikeus, lääninhallitus, 2 lyseota, kauppa-koulu, urkuri- ja luffarikoulu, kuuromyökkäin koulu, merikoulu, naiskoulu y. m. oppilaitoksia; piipilaseura ja talousseura, Tehtaita löytyy useita, joista kuuluisimmat ovat tupakkas-, kattohuopas-, paitas- ja werkatehtaat sekä konepaja. Kaupungin merkillisin rakennus on ikiwanha tuomiokirkko. Turussa sijaitsee Porthan'in kuwapahtas. Kupittaaan kylpylaitoksessa, lähellä kaupunkia, käypi paljon suomalaisia terweyttänsä etsimässä. — Turun edustalla, Aurajoen suussa, on ihana Nuissalon saari, jossa kaswaa paljon tammia ja pähkinäpuita. Vuonnon-ihanuutta tässä saareessa edistävät turkulaisien rakentamat huwilat.

2) Naantali (540 asukasta) on wanha, nytyään wähäinen kaupunki meren rannalla. Siellä valmistetaan paljon kankaita ja erittäin hyviä sukkeja y. m. willaneuloksia. Naantalissa on myöskin hywä kylpylaitos. Kauppaliikettä harjoitetaan wähäisen.

3) Uusikaupunki (3,100 asukasta), meren rannalla, harjoittaa suurta puuastiain kauppaan. Kaupungilla on hywä satama ja jommoinenkin kauppalaiwasto. Tehtaita on myös muutamia, joista mainittakoon nahkas- ja tupakkatehtaat. Tästä kaupungista

kulkee merenalainen sähkölennätinlanka Ruotsiin. Kaupungin lähistöllä on muutamia lautasahoja.

4) Rauma (3,400 asukasta), Pohjanlahden eli n. s. Raumanmeren rannalla eteläisessä Satakunnassa, harjoittaa laivanlaista laivaliikettä ja tekee kauppaa puutavaroilla, Rauman pitäjää pidetään erinomaisina. Kouluista huomattakoon merikoulu. Tehtaita on tulitikkutehdas, nahkatehdas ja pumpulitehtaat.

5) Pori (8,700 asukasta), Rokemäenjoen eteläisellä rannalla, on Suomen suurimpia kauppa-kaupunkeja. Täältä wiedään ulkomaille paljon puutavaroita, lautoja ja lanckuja, sekä karjantuotteita, etenkin woita. Laivaliike on suurellainen. Tehtaita mainittakoon: konepaja, tulitikkutehdas ja laivanweistämö. Koululaitoksia on: ruotsinkielinen neliluokkainen lyseo, suomenkielinen yksityislyseo, naiskoulu ja joukko kansakouluja. Kaupungin ulkosatamaa nimitetään Reposaareksi.

6) Maarianhamina (350 asukasta), Ahwennanmaalla Somalan pitäjäässä, on pieni merikauppa-kaupunki, jonka asukkaat elävät enimmäkseen kalastuksesta ja merenkulusta. Kaupungissa on merikoulu.

Salo, kauppa-ala Uskelan pitäjäässä, on Turun läänin itäisin kauppa-ala. — Ikaalinen, kauppa-ala, rakennettu Kyrösjärven rannalle pohjaisen Satakunnan keskipaikoille. — Daali, konepaja Remiön saarella. — Littoinen, verkatehdas Liedon pitäjäässä. — Drijärwi, Riskon pitäjäässä, kuparikivos. — Rauttua, rautaruukki Euran pitäjäässä. — Kyröskoski, pumpulitehdas Hämeenkyrössä. — Tourula, lasitehdas Iläneellä.

Hämeen lääni.

Itäisen Satakunnan keskimmäinen osa ja Hämeen maakunnan keskiset ja lounaiset maat tekevät Hämeen läänin. Sitä rajoittaa pohjaisessa Waasan lääni, idässä Mikkelin ja Uudenmaan lääni, etelässä Uudenmaan lääni ja lännessä Turun ja Porin lääni. Läänin alaa tekee noin 400 neliöpenintulmaa (= 22 tuh. neliökilom.)

Tämä ensimmäinen sijamaan lääni kuuluu jo tuohon runoisja yllistelyyn wesiirikkaasen Suomen yläntöön, jonka luonnon waihettelewaisuus on verraton. Suuret, tuhansilla jaarilla ja salmekkeilla täytetyt finertävät järwet, kirkaat ja kalarikkaat joet, wahtoawat kosket, lukuisat wuorten kullulat ja harjanteet — kaikki nämä tekewät outoon matkustajaan miellyttävän vaikutuksen. Läänin pohjaisissa osissa oli viime wuosikymmeneen asti suuria tukkimetsiä, mutta viimeisen hurjan puuliikkeen ajalla häwitettiin suuri osa niistä. Maanwiljelys luonnistuu parahiten etelä-Hämeessä, jossa wiljelysmaa on hywää ja wiljaa kaswaa useampina wuosia myötäväksikin. Erittäin sopiwaa on maanlaatu pellawan wiljelemiseen. Tässä läänisjä kaswatetaankin Suomen parasta pellawaa. Karjanhoito on myöskin tärkeä elinkeino ja se edistyy yhä ajanmukaisemmalle kannalle. Kotiteollisuus ei siedä ankarampaa arwostelua. Tehdasliikettä harjoitetaan sitä wastoin warsin suuresja määrässä, sillä tässä läänisjä, Tampereella, owat Suomen suurimmat tehtaat. Myöskin maaseuduilla löytyy useita suurempia tehdaslaitoksia, niinkuin rautaruukkeja, paperitehtaita, lasiruukkeja, sahvoja y. m. Kauppaliikettä edistäwät sijamaasja useat kanawat sekä Hämeenlinnasta Tampereelle, Turkuun ja Waasaan kulkewat rautiet. Höyrylairoja liikkuu kymmenittäin läänin wesiillä.

Kuuluisin tässä läänisjä tawattawista luonnon-ihanuuksista on Kangasalanharju, Tampereen kaupungista kaalkoiseen päin, Wängelmäweden ja Roineen wälillä. Sitä pidetään lähinnä Puntaharjua Suomen luonnon kauneimpana tuotteena. Lähellä Hämeenlinnan kaupunkia on lawea Parolan kenttä, jossa Suomeen sijoitettu wenäläinen sotawäki pitää usein harjoitussiansja.

Hämeen läänisjä on nykyään ainoastaan kaksi kaupunkia: Hämeenlinna ja Tampere.

1) Hämeenlinna (3,900 asukasta), Wanajan pitäjäässä, on Turku lähinnä Suomen wanhin linna. Täällä asuu läänin kuwernööri ja osa Suomeen sijoitetusta wenäläisestä sotawäestä. Hämeenlinnaan on sijoitettu maamme ainoa suomenkielinen normaalilyseo. Tämän kaupungin ja Helsingin wälille rakennettiin maamme ensimmäinen rautatie. Lähellä kaupunkia sijaitsee wanha linna, jossa nyt on wankeuslaitos.

2) Tampere (14 tuhatta asukasta) on rakennettu ihanalle paikalle Tammerkosen warrelle. Se on maamme suurin tehdas-kaupunki. Tehtaista muistettakoo warsinkin pumpuli-, werka-, liina-, paperi- ja willankehrutehtaat. Oppilaitoksista mainitta-

foon: suomenkielinen neliluokkainen realkoulu, yksityislyseo ja naiskoulu. Täällä on yksi Suomen innoikkaimpia kansanvalitusseuran haara-osastoja.

Lahti, kauppala ja rautatien pääaspaikka, Wesijärven eteläpäässä. — Forssa, pumpulitehdas. — Jokioinen, rautaruutti Tammelassa. — Terwakoski, Zanakkalassa ja Walkeakoski Sääksmäellä, paperitehtaita. — Nuutajärwi, lasitehdas Urjalan pitäjäässä. — Mustiala, maamme korkein maanviljelysopisto, Tammelassa. — Ewe, metsäopisto, Lammin pitäjäässä.

Wiipurin lääni.

Tähän lääniin kuuluu eteläinen ja kaakkoinen Karjala, osa eteläistä Sawoa sekä hiukan kaakkoista Hämettä ja itäistä Uuttamaata. Läänin pinta-ala on 780 neliöpeninkulmaa (= 43 tuh. neliökilom.). Sitä rajoittaa pohjaisessa Mikkelin ja Kuopion läänit, idässä Wenäjän waltakunta ja Laatokka, etelässä Laatokka ja Suomenlahti sekä lännessä Uudenmaan lääni.

Maanlaatu on yleensä wuorista ja laweampia tasankoja löytyy ainoastaan Laatokan läntisellä rantamaalla Kätkisalmen kaupungin seuduilla. Kun tähän lääniin kuuluu osa Saimaan wesiästä, ei lunnon-ihannuksista ole puutetta. Tähän katsoen mainittakoon erittäin Saimaan-kanavan seudut ja mainio Imatran putous Wuoksenjoessa. Wiimemainittua käywät ulkomaalaisetkin ihmettelemässä. Omituinen wiehätyswoima on myöskin Laatokan luoteisrannikon sywillä, jyrkkäin ja paljaiden kallioiden välisillä lahdilla ja wihertäwillä laaksoilla. Maanviljelykseen katsoen on maanlaatu yleensä kiwikkoja ja someroperäistä, mutta paikoin löytyy myös jokseenkin hyvää sawimaata. Wiimemainittua tapaa enimmäen Laatokan rantamilla ja Kymenjoen seuduilla. Muuten ei maanviljelys, warsinkaan Karjalanpuoliosessa läänin osassa, siedä kehumiästä. Wiljaa ei tavallisinakaan wuosina saada edes omaksi tarpeeksi, waan sitä tuodaan suurissa määrin Wenäjältä. Maanlaadun huonouden, suurten foiden ja rämeiden ohessa ovat maanviljelyksen edistämistä estäneet tässä läänissä wiime aikoihin asti olleet suuremmat ja pienemmät lahjoitusmaat, joita Wenäjän hallitus täällä aikoinaan jakeli. Nyt on kuitenkin Suomen hallitus wähitellen ostanut nämä maat entisiltä omistajiltaan, joten maanviljelys, kun talonpojat saawat hallitukseelta ostaa maatilkkunsa omikseen, alkaa wähitellen parantua. Karjanhoito on myös famoista syistä tässä läänissä kenties huonommalla kannalla kuin missään toi-

tesä maamme läänissä. Hevosia hoidetaan kuitenkin paikottain hyvästi. Kalastus on tuottoisaa sekä sijamaan pienemmissä vesissä että etenkin Laatokassa, Saimaassa, Suomenlahdessa ja Kymen- sekä Wuoksenjo'issa. Erinomaisen tärkeänä elinkeinona pidetään rahdintekoa, johon etenkin Wiipurin ja Sortavalan seutujen talonpojat ovat tuiki taipuneita. Raupunki- sekä maakauppiaiden tawaroita kuljettawat he warsin mielellään paikasta toiseen, waikka rahtipalkka useinkin on niin niukka, ettei se riitä miehen ja hevosien elatukseksi edes rahti-aikana. Täten jääpi hywinkin paljon wälttämättömiä maanwiljelystöitä tekemättä, puhumattakaan siitä hyödyistä, mitä mies woisi kotonaan ollen konnullensa tehdä. Mutta rahdinteko on isäin tapa ja isäin tawoista ei kansa mielellään luowu, waikkapa ne olisivatkin wahingollisia. Parempaan päin pyritään tässäkin kohdin. — Zoltinenkin luku Wiipurin läänin kaakkoisen puolen warakkaamista talonpojista kulkee syksy- ja talwisaikoina ympäri Suomea maantawaran, niinkuin hevosien, raawaiden, woin, lintujen, nahkojen y. m. ostossa, joita sitte kuljettawat Wiipuriin ja etenkin Pietariin hywällä voitolla myödyksensä. Köyhemmät kaupan-intoiset miehet kulkewat sawi- ja postiliini-astiatin sekä rautapatain kaupalla ostaen sen ohessa talonpojilta wanhoja waatteita, n. s. „rättiä“, joita wiewät joko Suomen tai Pietarin paperitehtaitin. Nämä elinkeinot estäwät jossakin määrin kotiteollisuuden waurastumista, joka onkin tässä läänissä wielä nykyään melkein huonolla kannalla. Miehät, mutta etenkin naiset, käywät enimmäkseen ostetuissa waatteissa; ainoastaan liinawaatteita valmistetaan jonkun werran kotona. Tehtaita, warsinkin sahvoja ja rautaruukkeja, löytyy sitä wastoin runsaasti; Suomen suurimmat sahjat ovat tässä läänissä ja täältä wiedäänkin ulkomaille enemmän puutawaroita kuin mistään toisesta Suomen läänistä. Rautamalmia saadaan runsaasti järwien pohjasta. Kuparia ja hiukan tinaakin valmistetaan Pitkärannan ruukissa Laatokan pohjaisrannikolla. Muista kiwikunnan tuotteista mainittakoon marmori ja kalkki.

Wiipurin läänissä on yleensä kuusi kaupunkia, joista kolme sijaitsee Suomenlahden, kaksi Laatokan ja yksi Saimaan rannalla. Kaupunkien nimet ovat: Wiipuri, Hamina, Kotka, Käkisalmi, Sortawala ja Lappeenranta.

1) Wiipuri (15 tuh. asukasta), Wiipurin lahden rannalla, on maamme suurin tawaran wientikaupunki, sillä täältä kautta wiedään ulkomaille enimpäin — kenties kaikkien — niiden monilukuisien sahain valmistamat puutawarat, jotka ovat sijoitetut Saimaasen laskewain wetten rannoille Kuopion, Mikkelin ja Wiipurin lääneissä. Tässä kaupungissa on howioikeus ja läänin-

hallitus. Oppilaitoksista mainittakoon: ruotsinkielinen seitsemaluokkainen lyseo, suomenkielinen yksityölyseo, neliluokkainen realkoulu, 2 naiskoulua, merikoulu y. m. Wiipurin kirjallisuusseura tunnetaan innokkaista isänmaallisista harrastustustansa. Täällä sijaitsee Pohjaismaiden osakepankin pääkonttori. Tehtaita on useampia, niinkuin konepaja, fikuritehdas, tupakkatehtaita, tulitikkutehtaita, kynttilätehdas y. m. „Wiipurin rinkelit“ ovat kuuluisat. Kaupungin lähistöllä on myös useampia tehtaita ja sahalaaitoksia. Vuoli peninkulmaa Wiipurista merelle päin on Uuras, suuri lautanlastauspaikka ja Wiipurin ulkojatama. Lähellä kaupunkia on erinomaisen ihana Monrepoon puisto, jossa sijaitsee Väinämöisen kuwapatjas. Kun Wiipurissa asuu paljon ulkomaalaisia kauppa-asioitsijoita y. m., niin puhutaan siellä useampia kieliä, jonka tähden tätä kaupunkia on sanottu „Suomen Baabeliksi“.

2) **Hamina** (2,700 asukasta), Suomenlahden rannalla Uudellamaalla, on melkoinen kauppa-kaupunki ja nykyään muistettava siitä, että siinä sijaitsee maamme kadettikoulu, jossa valmistetaan sotawäen upseereja. Kaupungissa on myös ruotsinkielinen tyttökoulu. Haminassa on innokas kansanwalistusseuran haara-osa.

3) **Kotka** (noin 600 asukasta), meren saarella Kymenjoen itäisen suuhaaran kohdalla, on uusi kaupunki, muistettava suurista sahalaaitoksistaan, joissa lankeutski ja laudoiksi tehdään enin osasta niistä miljoonista tikkipölkkyistä, joita sinne vuosittain tuodaan Kymenjokea myöten Hämeen sijamaista.

4) **Käkilalmi** (1,200 asukasta), Laatokan rannalla Wuoksen pohjaisten suuhaarain välillä olewalla saarella, on wanha kaupunki ja tekee jommoistakin kauppaa Pietarin kanssa. Pietariin wiedään enimmäkseen parkkia sekä woita ja sieltä tuodaan jauhoja.

5) **Sortawala** (800 asukasta) on tärkeä kauppa-kaupunki Laatokan pohjaissessa päässä. Kauppaa tehdään samoilla tawaroilla kuin Käkilalmessakin. Sortawalan markkinoisissa myödään paljon Suomen hewosia Wenäjälle. Lähellä kaupunkia, Kymölässä, on täydellinen suomenkielinen seminari kansakoulun mies- ja naisopettajien valmistamista warten. Kaupungin lähistöllä sijaitsee

myös Juurenlainen nahkatehdas. Sortavalasta on fäännöllinen höyrylaimakultu Käikälmeen ja Pietariin.

6) Lappeenranta (1,300 asukasta) sijaitsee Saimaan etelärannalla puoli peninkulmaa länteen päin Saimaankanavan yläpäästä. Täällä on kuituslaitos nais-pahantekijöitä warten ja kylpylaitos. Kaupungissa on suomenkielinen yksityislhseo.

Pittkäranta, kylä Jmpilahdella, kupari- ja tinakairoos. — **Muskealassa** on marmorilouhos ja Juurenlainen kalkin polttimo. — **Suotniemi**, postilinitehdas Käikälän pitäjäässä. **Pyterlahti**, kraniittilouhos Wirolahdella. — **Turpa**, ruutitehdas Sippolassa. — **Lauritsala**, lastauspaikka Saimaankanavan pohjaissässä. — **Suojärwi**, rautatehdas Suojärven pitäjäässä. — **Maiwola**, rautatehdas Kivennawalla. — **Kuusanfoski**, paperitehdas Wallealan pitäjäässä.

Mikkelin lääni.

Melkoisen osan tämän läänin pinta-alasta peittävät suuret sekä Sawo-Karjalan että Keski-Suomen wesiistöihin kuuluwat järwet. Koko läänin pinta-ala tekee noin 415 neliöpeninkulmaa (= lähes 23 tuh. neliökilom.). Mikkelin läänin kuuluu Sawon maakunnan keskimäinen osa ja osa itäisestä Hämeestä. Pohjaissa ja idässä on tämän läänin rajana Kuopion lääni, etelässä Wiipurin ja Uudenmaan läänit sekä lännessä Hämeen ja Waasan läänit.

Suonnon-ihanuuden ja näky-alojen vaihtelevaisuuden puolesta on Mikkelin lääni täydellisesti Hämeen läänin wertainen. Maanlaatu on mäkitistä ja hiekanselkaiista, jonka tähden maanwiljelys ei woi täällä menestyä niin hyvästi kuin etelä- ja lounais-Suomesa. Kaskepoltolla ja suonwiljelyksellä — peltowiljelyksen ohessa — saadaan kuitenkin useimpina vuosina wiljaa omaksi tarpeeksi. Kaskeimaista otetaan tavallisesti kaksi, joskus kolmekin wiljaa, jonka tähden maa sittemmin, muutamina vuosina heinäa kaswettuaan, ei kymmeniin vuosiiin sen perästä kykene metsittymään, waan jääpi autioiksi, hyödyttömäksi ahoksi. Soiden wiljelys toimitetaan kuitenkin järjellistemällä tavalla. Niissä pidetään tavallisesti ainoastaan yksi wilja, jonka jälkeen ne jätetään heinäkaswulle. Heinä menestyykin warsin hywin semmoisissa soissa, joissa on paljon mutaa ja se hyväksi mädännyttä. Paitsi tavallisimpia wiljanlajia, ruista, ohraa ja tauraa, kylwetään Kuopion ja Wiipurin läänin rajaseuduilla myöskin

tattaria. Karjanhoito on jommoisellakin kannalla. Erittäin hevosta ruokitaan ja kasvatetaan hyvin, joten ne melkein wetävät wertoja Karjalan hevosille. Kotiteollisuus on tyhdyttävällä kannalla. Kaikki työwaatteet tehdään omassa maassa kaswaneesta liinasta ja pellawaista sekä oman maan lampaiden willoista. Maamiesten valmistamat maanwiljelyskapineet ovat myös Sawossa tarkoituksensa mukaisempia kuin monessa muussa maakunnassa. Kalastus on hyvin tärkeä siwu-elinkeino. Ueana-
laatuksia järwi- ja jokikalvoja saadaan paikoin jotenkin runsaasti. Suurimissa Saimaan wesiistöön kuuluwissa järwissä löytyy myöskin pieniä mustia hylkeitä. Tehdasliikettä harjoitetaan laweasti; warsinkin ovat sahut ja rautatehtaat tärkeät. Kaupankäynti on myöskin wilkkaanpuolisten etenkin sentähden, kun tämän läänin wesiistöt ovat Saimankana-
wan kautta yhteydessä meren kanssa.

Tässä läänissä, Puruweden ja Pihlajaweden välillä, on luonnon-
ihanuudesta maan mainioksi tullut Puhkarju, ruunun puisto, jossa wuosittain käypi paljon matkustawaisia ihailemassa werrattomia näky-aloja.

Mikkelin läänin kaupungit ovat Mikeli, Sawonlinna ja Heinola.

1) Mikeli (1,400 asukasta), erään pitkän ja kaitaisen Saimaanlahden rannalla, on pienehkö kauppa-kaupunki. Täällä sijaitsee lääninhallitus ja ruotsinkielinen seitsemaluokkainen lyseo sekä kaksi yksityistä tyttökoulua. Lähellä kaupunkia on suurenlainen nahkatehdas ja Otawan maanwiljelyskoulu.

2) Sawonlinna (1,200 asukasta) on rakennettu Haukiweden ja Pihlaja weden väliselle saarelle Säämingin pitäjäässä. Lähellä kaupunkia, toisella Haapasalmessa olewalla saarella, on vanha linna, Olawinlinna. Kaupungin kaupankäynti ei ole kehuttawalla kannalla. Oppilaitoksista muistettakoon suomenkielinen neliluokkainen realkoulu. Lähiseudulla on muutamia sahala-
tofsia.

3) Heinola (1,100 asukasta), Syrängönkosken rannalla Hämeessä, oli ennen Mikkelin läänin hallituksen asunto. Nykyään kuljetetaan sen kautta paljon pölkkyjä alas Szymenjokea myöten Kotkaan. Kaupungissa on suomenkielinen neliluokkainen realkoulu.

Drawi, suuri maasuuni ja walsilaitos Kantasalmella. — Kangas-
saari, lasitehdas Kerimäen pitäjäässä. — Suutokoski, rautaruutti Joroisissa. — Saapasoski, rautatehdas Pieksämäellä.

Kuopion lääni.

Kuopion lääni sijaitsee pohjaisen Karjalan, pohjaisen Savon ja pohjaisen osan itäisestä Hämeestä. Sen rajoina ovat: pohjaisessa Dulun lääni, idässä Venäjä ja Wiipurin lääni, etelässä Wiipurin ja Mikkelin läänit sekä lännessä Waasan lääni. Läänin pinta-ala tekee noin 790 maantieteellistä neliöpeninkulmaa (= yli 43 tuh. neliökilom.).

Tässä läänissä on samoin kuin Mikkelinkin läänissä paljon suuria ja pieniä järviä, jotka kuuluvat Sawo-Karjalan ja Keski-Suomen wesis-töihin. Senpätähden tavataan täälläkin warsin kauniita luonnon muodostamia näky-aloja. Kuitenkin löytyy täällä, etenkin läänin itä- ja pohjais-osissa, weteliä soita ja autioita kankaita, joissa ihmiset kuljettivat ainoastaan tuffipuita uittaessaan tai karhuja ja muita petoja metsästäessä. Maanlaatu on enimmäkseen vuorista ja kiviiperäistä, mutta paikoin tavataan myöskin hyvänlaatuisia sawiperäistä wiljelysmaata. Sen mukaan menehtyy maanwiljelyskin paikoittain paremmin, paikoittain huonommin. Tässä sekä Wiipurin läänissä wiljellään tattaria enemmän kuin maamme toisissa lääneissä ja hyvinä vuosina — s. o. hallattomina kesiinä — saadaan siitä erinomaisen hyvä sato, mutta kun tattari on erittäin arka kylmälle, niin panee sen halla useampina vuosina, josta syystä sen wiljelys on sangen epäwakaainen elinkeino kylmässä maassamme. Muuten eivät tällaiset talonpojat tee niin paljon työtä peltojensa parantamiseksi kuin kaskien wiljelemiseksi. Läänin itäisissä ja pohjaisissa osissa saadaankin kaskista vuosittain yhtä paljon wiljaa kuin pelloistakin. Metsämaat ovat kuitenkin muutamissa paikoissa niin hyötyisiä, että ne voidaan kaskeksi kaataa pari, jopa kolmekin kertaa mies-iässä. Siinä tapauksessa ei kuitenkaan saa myötäänsä kaswattaa enempää kuin kaksi wiljaa. Suoja niittywiljelkset ovat edistymään päin. Tavallisina vuosina saadaankin wiljaa omaksi tarpeeksi, mutta katorvuosina on näillä seuduilla maattamme useinkin suurempi hätä kuin muissa paikkakunnissa. Tähän syynä käynee pitäminen maanwiljelijain jokseenkin yleistä wähäwaraisuutta. Karjanhoito on sangen hyödyttävää. Täältä wiedään vuosittain paljon raawas-eläimiä, woita ja hewosia Wenäjälle. Enin osa karjanruoasta saadaan wiljellyistä soista ja jokivarssi-niityistä. Heinää kaswaa myös paljon äsken-wiljellyillä puuttomilla kaskimailla eli n. s. ahoilla, mutta niitä on kiviwyhtensä wuoksi hankala niittää. Kaloja pyydetään ja saadaan runsaasti suurista järwistä ja joista. Etenkin orawain ja metsälintujen metsästystä harjoitetaan yleisesti ja niiden tuotteet wiedään enimmäkseen Wenäjälle. Sanomattoman suurta etua ovat näihin aikoihin

saakka antaneet suuret metsät, joista pölkkyjä uitetaan lukuisiin sahoihin lankuiksi ja laudoiksi valmistettavaksi ja sitte Wiipurin kautta ulkomaille lähetettäväksi. Vielä nykyäänkin löytyy tämän läänin itäisessä osassa jangen suuria tuffimetsiä. Kotiteollisuus on mennyt ripeillä askelilla eteenpäin. Talonpoikaiset naiset valmistavat itse kaikki sekä omanja että miesten pitovaatteet; ainoastaan juhlapukuina käytetään ostofankaita. Miesten kätevyyttä ei yleensä kannata kehua; kuitenkin valmistetaan Viperin pitäjäässä hyviä ajokärriä. Suurempia tehtaita löytyy useampia. Tähän katsoen ovat erittäin muistoon pantavat sahat ja rautatehtaat. Kuopion läänin järvet ovat rautamalmin rikkaimpia Suomessa.

Kuopion läänin kaupungit ovat: Kuopio ja Joensuu.

1) **Kuopio** (6,800 asukasta), luonnon-ihanalla paikalla Kallaweden rannalla, on tämän läänin pääkaupunki. Siellä asuu lääninhallitus ja Kuopion hiippakunnan piispa. Oppilaitoksia on: suomenkielinen seitsenluokkainen lyseo, ruotsinkielinen yksityislyseo, kaksi naiskoulua, suomenkielinen neliluokkainen realkoulu, kuro-mykkäinkoulu, jokeain oppilaitos y. m. Niinkuin kaikissa muissa läänin pääkaupungeissa, on täälläkin wankeuslaitos. Kaupunkäynti on vilkas. Ulkomaille wiedään äittäinkin woita ja Kuopion markkinoilla myödään wenäläisille paljon hyviä Karjalan ja Sawon hewosia. Tehtaista mainittakoon tulitikkutehtaat. Kaupungin rakennuksista huomattakoon tuomiokirkko ja alkeisopiston kartano. Lähellä kaupunkia on Lewäsen waamwiljelyskoulu ja korkea Puujonmäki, jolta on awara ja kaunis näky-ala.

2) **Joensuu** (1,800 asukasta), Pielisjoen suulla Kontiolahden pitäjäässä, on pohjais-Karjalan ainoa ja sentähden hywinkein tärkeä kauppa-kaupunki. Kauppaa tehdään warsinkin puutawaroilla, joita kaupungin lähistöllä olemat suuret sahat valmistawat lankuiksi ja laudoiksi. Paljon wiedään myökin woita, nahkoja y. m. maantawaraa Pietariin ja ulkomaille. Oppilaitoksia löytyy: suomenkielinen neliluokkainen lyseo, naiskoulu ja kansakouluja. Tehdaslaitoksia on tupakkatehdas.

Tisalmi, tärkeä kauppa Hautiniemellä Boroweden rannalla. — **Warkaus**, kauppa ja suuri konepaja Leppäwirran pitäjäässä. — **Nurmes**, kauppa Pielisjärwen pohjaispäässä. — **Urasja**, puoli peninfulmaa pohjaiseen päin Joensuun kaupungista, on pari suurenmoista

sahaa ja putelitehdas. — Wärtsilä, juuri rautatehdas Tohmajärvellä. — Mõhkõ, Pankafoski, Kuokkaistenfoski, Juwanfoski y. m. ovat kaikki isoja rautatehtaita.

Waasan lääni.

Ne maakunnat, joista tämä lääni on muodostettu, ovat: eteläinen Pohjanmaa, luoteinen Häme ja koillinen Satakunta. Sitä rajoittaa pohjaisessa Dulun lääni, idässä Kuopion ja Mikkelin läänit, etelässä Hämeen ja Turun ja Porin läänit sekä läntessä Pohjanlahti. Läänin suuruus on 755 maantieteellistä neliöpeninkulmaa (= 41,500 neliökilom.).

Paitfi Keski-Suomen ja Lounaiseen wesiistöihin kuuluvia järviä, on tässä läänissä paljon jokia, jotka laskevat Pohjanlahteen. Maanlaatu on Pohjanmaalla tasaista. Tämän läänin keskisellä rantamaalla onkin maamme lawein tasanko. Pohjanlahden rannikko on matalaa ja saarekasta. Suurin saariryhmä on Mikolainkaupungin luoteispuolella Merenkurkussa. Maanwiljelys luonnistuu, varsinkin eteläisellä Pohjanmaalla, hyvästi, sillä wiljelysmaa on sawiperäistä, kivetöntä ja pafsumultaista. Täällä, Kyrönjoen rantamilla, löytyvät nuo mainiot peltomaat, joiden laajuus on tullut sananlaskuksi*). Suonwiljelyksellä, jota innokkaasti harrastetaan, saadaan erinomaisia niittymaita. Näillä seuduin käyttävät jo talonpojattkin uudemman-aikaisia maanwiljelystehkälusia, ja heinäntaswua koetetaan edistää kylwyssiemenillä. Wiljanlajeista kasvatetaan täällä enimmänsä maan mainioiksi tullutta „Waasan ruiista“. Tämän ohessa wiljellänsä tietyksi muitakin maasjamme tawallisia wiljanlajeja. Karjaa hoidetaan huolellisesti. Sekä tarwe että polttopuista on Pohjanmaan tässä osassa puute, jota wastoin Suomenjälällä ja sen takaisissa läänin maakunnissa on vielä nykyäänkin tarpeeksi metsää, waikka sitä on siellä hiwweästi haaskattu. Meren rannikoilla harjoitetaan hyödyttävää hailin kalastusta ja hylkeenpyyntiä. Waasan läänin rantamaiden asukkaat, pohjalaiset, ovat erittäin nerokkaita kaikenlaatuisissa kirwestöissä, jonka tähden he, kun kotiseuduillaan ei alituisesti työtä riitä, matkustawat muissa lääneissä laivoja, kartanoita y. m. rakentamassa. Tästä syystä ovat myöskin pohjalaisen omat talot kauniita, melkeinpä komeasti rakennettuja. Naisten kotiteollisuuden tuotteita ei myöskään sowi yleensä moittia. Tehdasliikettä harjoitetaan suurensaajassa määrässä. Warsinkin

*) „Fontbrön pelto ja Limingan niitty, wertoja noille ei ole tietty.“

löytyy tässä läänissä rauta-, werka-, pumpuli-, lasi- ja nahkatehtaita sekä sahjoja ja lainwainweistämöitä. Raupantäyhti, etenkin Ruotfin kanssa, ja merentulku owat tärkeitä elinkeinoja. Usealla tämän läänin kaupungilla on jommoinkin kauppalawasto.

Waasan läänin kuuluvat Hämeen ja Satakunnan osat, jotka Suomenselkä eroittaa Pohjanmaasta, owat hallanarvoja, epätasaisia ja sentähden maanwiljelykseen vähemmän sopivia maakuntia. Täällä harjoitetaan paikoin kaswiwiljelystä. Järwistä ja soista saadaan runsaasti rautamalmia. Täältä, näiden maakuntain avaroista ja kaukaisista metsistä, tuottawat Pohjanlahden rantakaupungit lainwanrakennus-tarpeensa.

Yksi ainoa Waasan läänin kaupungeista on sijämaassa, muut, luvultansa kuusi, sijaitsewat kaikki Pohjanlahden rannalla. Raupunkien nimet owat: Nikolainkaupunki, Uusitaarlepny, Pietarisaari, Koffola, Kristiina, Kasinen ja Tywäskylä.

1) Nikolainkaupunki eli entinen Waasa (6,300 asukasta), Mustasaaren pitäjäässä meren lahden rannalla, on Waasan läänin suurin kauppa kaupunki. Täällä on Waasan osakepankin pääkonttori ja johtokunta. Kauppaa tehdään enimmäkseen wiljalla ja tehtaiden tuotteilla. Raupungissa sijaitsee Waasan howioikeus ja läänin hallitus. Oppilaitoksia on: kaksi lyseota, ruotsinkielinen neliluokkainen realikoulu, merikoulu, naiskoulu y. m. Tehtaita löytyy kaupungissa ja sen lähistöllä useampia, niinkuin puuwillatehdas, pellawatehdas, paperitehdas y. m. Raupungin ulkosatamaa kutsutaan Brandöökki.

2) Uusitaarlepny (1,200 asukasta), Lapuanjoen suussa, on vähäinen kauppa kaupunki. Täällä sijaitsee ruotsinkielinen seminari kansakoulujen miesopettajain walmistamista warten. Raupungin lähistöllä on useampia tehtaita, joista mainittakoon tultikkus-, nahka- ja lasitehtaat sekä muutamia sahjoja ja rautaruukkeja.

3) Pietarisaari (2,100 asukasta), pienen meren lahden rannalla Pietarisaaren pitäjäässä, on hyvä kauppa kaupunki, warustettu sowliaalla satamalla. Tehtaista mainittakoon luujauho- ja tupakkatehtaat. Pietarisaaren pitäjäässä on kuuromykkäin koulu.

4) **Kokkola** (2,200 asukasta), Waasan läänin pohjaisin kaupunki, on meren lahden rannalla hiukan eteläpuolella Perhonenjoen suuta. Tällä, niinkuin useammilla muillakin Pohjanlahden rantakaupungeilla, on melkoinen kappalainenasto. Kaupungissa sijaitsee ruotsinkielinen neliluokkainen lyseo. Tehtaista muistetaan suutupaikka-, tulitikkua- ja nahkatehtaat.

5) **Kristiina** (2,700 asukasta), Waasan läänin eteläisin kaupunki, on Pohjanlahden rannalla Lapwäärtin pitäjäässä. Sen asukkaat harjoittavat suurta merikauppaa. Lähellä kaupunkia on nahkatehdas.

6) **Kaskinen** (800 asukasta) on meren saarella Närpiön pitäjäässä, pohjaiseen päin Kristiinasta. Tällä kaupungilla on erinomaisen sopiva laivasatama. Osa asukkaista harjoittaa hainpyyntiä.

7) **Jyväskylä** (2 tuhatta asukasta) on ainoa sijämaan kaupunki tässä läänissä. Se sijaitsee Hämeen maakunnassa Päijänteen pohjaispäähän laskewan Jyväsjärwen rannalla. Suuren merkityksen tälle kaupungille antavat ne monet koululaitokset, joita tänne on sijoitettu. Täällä on Suomen suurin seminari-laitos kansakoulujen mies- ja naisopettajien valmistamista warten molempine mallikouluineen, suomenkielinen seitsemaluokkainen lyseo, naiskoulu y. m. Kaupungin rakennuksista owat mainittawimmat uudet, uljaat seminarin kartanot. Kaupan suhteen on Jyväskylä Keski-Suomen tuffiliikkeen keskuksena ja täällä löytyy yksi maamme suurimpia kirja- ja koulutarpeiden kauppoja. Höyrylaidat kulkevat säännöllisesti kaupungin ja Lahden kauppalan välillä. Muutamia tehtaita löytyy kaupungissa ja sen lähistöllä. Niistä mainittakoon tupakka- ja paperitehtaat sekä useimmat sahat ja myllyt.

Ostermyyra, ruutitehdas Ilmajoen pitäjäässä. — **Kiminki**, rautatehdas Karstulassa. — **Orismala**, rautaruukki Fosfatyryössä. — **Gröönwiikki**, lasitehdas Mustasaarella. — **Lohikoski**, paperitehdas lähellä Jyväskylän kaupunkia.

Dulun lääni.

Tämä Suomen pohjaisin ja suurin lääni on alaltaan yli 3 tuh. neliöpeninkulmaa (= 165 tuh. neliökilom.) eli lähes puolet koko maamme pinta-alasta, mutta se on samalla harvimminkin asuttu. Dulun lääni sisältää koko pohjaisen Pohjanmaan ja Suomelle kuuluvat osat Länsipohjasta sekä Lapinmaasta. Sitä rajoittaa pohjaisessa Norja, idässä Norja ja Venäjä, etelässä Kuopion ja Vaasan läänit sekä lännessä Pohjanlahti ja Ruotsi.

Pohjanmaan rantamaisemat ovat alhaisista tasankoista noin 5—10 peninkulmaa Pohjanlahden rannasta sisämaahan päin, jota vastoin tämän maakunnan sisä-osat ovat täynnä korkeita vuoria sekä äärettömiä soita ja rämeitä. Täällä, Dulujärveen laskevien vesijaksojen ympärillä ja Kivaloselän sekä Rainunselän välisillä feuduilla löytyvät maamme suurimmat ja parhaasti säilyneet tuffimetsät. Muuten on maanlaatu enimmäkseen hietapohjaisia ja raakaperäisiä, jonka tähden maanviljelys Pohjanmaan sisä-osissa on vähemmän tuottavaa. Maakunnan ylhäinen pohjainen asema tekee sen myöskin hallaisemmaksi kuin maamme eteläisemmät feudut. Mutta tässä kohden on huomattava suuri eroitus sisämaan ja meren rannikon välillä, sillä maa meren feuduilla on hyvästi viljeltyä. Siikajoen on Dulujoen välillä ovat mainiot Yimingan niityt, jotka kuuluisuudessaan vetävät vertoja Sfontyrön pelloille. Karjanhoitoa harjoitetaankin näillä feuduilla hyvällä menestyksellä ja on se elinkeino tässä läänissä ylimalkain yhtä tärkeä kuin maanviljelys. Kalastus on myöskin varsin tuottoisaa sisämaiden järvisä sekä etenkin noissa suurissa ja koskisisä wirroissa, joista saadaan paljon lohia. Kemian ja Dulun lobet ovat kuuluisat. Noista äärettömistä metsistä poltetaan paljon turvaa, mikä työ tuottaa elatuksen tuhansille ihmisille. Pohjaisen Pohjanmaan metsät ovat riistasta rikkaimpia Suomessa ja sentähden ei metsästäys tässä Dulun läänin osassa suinkaan ole vähäarvoinen elinkeino. Metsälintuja sekä oravan y. m. metsäeläinten nahkoja myödään täältä paljon joka vuosi. Tehdasteollisuus ei tässä läänissä siedä vertaamista maamme toisten läänien teollisuuteen, mutta muutamia rautatehtaita, lautasahoja ja laivainveistämöitä löytyy kuitenkin siellä täällä. Kansan yleinen kätewyys ei ole kehuttawalla kannalla. — Torniojoen ja Dunasselän välistä maata sanotaan **Länsipohjaksi** ja se on Pohjanmaan sisä-osien kaltainen.

Lapinmaa jaetaan seitsemään osaan, joita nimitetään Lapeiksi. Ne ovat: Enontekiäisten, Muonionniiskan, Kittilän, Sodankylän, Kuolajärven, Inarin ja Utsjoen Lapit. Siellä meneestyy maanviljelys ainoas-

taan harvoina vuosina ja sen perimäisissä osissa, Inarijärven pohjaispuolella, ei maanviljelystä laisinkaan harjoiteta, sillä Jäämereltä tulevat kylmät pohjatuulet, jotka täällä pääsevät vapaasti riehumaan, estävät sekä kaikkien viljakasvien menestymisen että myöskin suurempain puiden kasvamisen. Sentähden owattin näiden seutujen vuoret paljaita kolkoja kallioita ja laaksojen pohjissa sekä matalammilla tuntureilla kasvaa ainoastaan peuransammalta ja waiwaiskoivuja. Asukkaat saawat niukan elatuksensa porojen paimentamisella ja kalastamisella, jota wiimemainittua elinkeinoa harjoitetaan sekä sijamaan wirroissa ja järvisä että Norjan ja Wenäjänpuolisisä Jäämeren lahdisä. Ihmisten ja eläinten suurena kiusauksena Lapissa owat lukemattomat itikka- ja mäkäräparvet, joita siellä kesäaikoina sikiää äärettömästi. Lapintunturin ja Suolaselän eteläpuolella hoitawat asukkaat porojen ohessa myöskin muutamia nautaeläimiä ja lampaita sekä wiljelewät ohraa ja wartsinkin nauriita. Meensä voidaan sanoa, että Lapinmaa, noita Jwalojoen muutamia kullannuruja lukuun ottamatta, on luonnollisista syistä maamme köyhin maakunta.

Dulun läänin kaupungit owat Pohjanmaalla Pohjanlahden rannalla; ainoastaan yksi on sijamaassa. Niiden nimet owat: Dulu, Raabe, Kemi, Tornio ja Rajaani.

1) Dulu (9,700 asukasta), Dulujen suulla, on suurin terwanwientipaikka Suomessa. Se on muutenkin suurin kauppa-kaupunki pohjaisella Pohjanmaalla. Kaupungissa sijaitsee lääninhallitus, kaksi seitsemaluokkaista lyseota, kaksi naiskoulua, neliluokkainen realkoulu y. m. Tehtaista mainittakoon erittäin suuri nahkatehdas. Dulun on pystytetty mainion runoilijan Franzén'in kuwapahtas.

2) Raabe (3 tuhatta asukasta) on wilkas merikauppa-kaupunki Pohjanlahden rannalla Salon pitäjäässä. Tällä kaupungilla on hyvä satama ja suuri kauppalaivasto. Raabessa on kauppaopisto.

3) Kemi (340 asukasta), Kemijoen suulla, on äskettäin perustettu pienuinen kaupunki. Se harjoittaa jommoistakin lohien kauppaa. Lähellä kaupunkia on muutamia sahoja.

4) Tornio (970 asukasta), Suomen pohjaisin kaupunki, on rakennettu eräälle Torniojoen saarelle lähellä saman joen suuta.

Tämä kaupunki harjoittaa kauppaa lohilla ja Lapin tavaroilla, niinkuin peuran lihalla, nahkoilla y. m.

5) **Rajaani** (900 asukasta) on vähäinen kauppa kaupunki Koivukosken warrella Baltamon pitäjäässä. Täällä pidetään vuosittain kuuluisat markkinat, joihin matkustaa laajalta ihmisiä ostamaan metsälintuja, nahkoja, woita y. m., joita Pohjanmaan sisämaiden asukkaat silloin tänne kuljettawat.

Sailuoto, suurenlainen saari Pohjanlahdessa Dulun kaupungista länteen päin. — **Kurimo**, rautatehdas Kiiminginjoen warrella. — **Wesikoski**, rautaruukki Pyhäjärven pitäjäässä. — **Saarikoski** rautaruukki Ontojärven rannalla. — **Ummä**, rautatehdas Kiantajärven lounaisjella rannalla.

C. Historiallinen maantiede.

Asukkaat ja niiden sukuperä. Enin osa (noin 1 miljoona 800 tuhatta) Suomenmaan asukkaista kuuluu Suomalais-ugrilaiseen kansakuntaan. Tämä kansakunta on aikain kuluessa jakaantunut useampiin sekä kieltensä että kansallisten tapainsa puolesta hywinkin erilaisiin kansoihin, jotka asuwat osaksi pohjais-, koillis- ja keski-Euroopassa, osaksi läntisessä Afriasssa. Nykyisten maamiestemme esi-isät asuivat muinoin Wolgawirran keskitienoilla. Niitä on kaksi pääheimoa: Karjalaiset ja Hämäläiset, mutta yhteisellä nimellä kutsuttiin heitä Suomalaisiksi. Milloin Suomalaiset tähän maahan tulivat, ei ole warmaan tunnettu. Länteen päin siirtyessään poikkesi osa Hämäläisiä Suomenlahden eteläpuolelle ja eläwät siellä nyt Wirolaisten sekä Liiviläisten nimillä.

Niiden Suomalaisen heimokuntain, Karjalaisen ja Hämäläisten, jotka nykyään Suomessa asuwat, oli tänne tullessaan maawalloitettava sen entisiltä asukkailta „Pohjolan wäeltä“, „Hiidenkansalta“ ja Lappalaisilta. Nämä wiimemainitut Suoma-

laisten heimolaiset ovat nimittäin aikoinaan asuneet myöskin maamme eteläisemmissä osissa, joista heidän täytyi vähitellen siirtyä yhä pohjaisemmaksi Jäämeren rannikoille.

Suurimmaassa osassa Suomea asuu **Karjalaisia**, joiden asuma-ala ulottuu Lapintunturien etelä-rienteiltä Suomenlahteen ja Venäjän rajalta Uudellemaalle, kesti-Hämeeseen, Satakuntaan ja eteläisen Pohjanmaan itäiselle sekä luoteiselle rajalle saakka. Niinkuin helposti huomataan, kuuluu tähän piiriin muun muassa koko Savonmaa ja siis Savolaisetkin, mutta nämä viimemainitut ovatkin sukuperältään Karjalaisia, vaikka maakunnan nimi on annettu sen asukkaille. Mitään suurempaa eroavaisuutta ei olekaan karjalaisien ja savolaisten luonteiden, kielen ja tapojen välillä. Usuen Suomenlahden, Laatokan ja Saimaan vesijakson rantamalla on karjalainen tullut hyvin taipuisaksi kauppaan ja neuvottelemiseen. Mielellään liikkuu hän kauppa-asioissaan laueamillakin aloilla, eikä tyydy yksinomaisesti raakaperäisen maansa viljelyseen. Karjalaisien kaupan-intoa on kenties vielä kiihoittanut venäläisten naapuruus, sillä viimemainituthan ovat tähän elinkeinon varsin harjaantuneita. Luonnoltaan on karjalainen wilkkaampi, sukkelampi ja toimeliaampi kuin hämäläinen. Hän ei ole umpimielinen, vaan puhelias ja iloinen; paremmin taipuvainen uusiin yrityksiin, mutta vähemmän sitkeä ja kiivas, vähemmän syvämielinen ja ajatteleva, mutta ystävällisempi, kohteliaampi ja avuliaampi kuin hämäläinen. Ko'oltaan on hän hämäläistä isompi, jaloryhtinen ja käytökseltään miellyttävä. Rauniita miehiä ja naisia nähdään usein karjalaisien joukossa; tavataanpa heidän seassa joskus warfinaisia kaunottariakin.

Hämäläiset asuvat maamme lounaisessa osassa, Warfinais-Suomessa, Satakunnassa, lounais- ja etelä-Hämeessä, pohjaisella Uudella- maalla ja eteläisen Pohjanmaan sisäisissä osissa. He ovat vähemmän kaupan-intoisia kuin karjalaiset, mutta viljelevät maatansa suuremmalla huolella ja uutteruudella kuin viimemainitut. Kaikesja yksipäisytyksensä ja hitaisuudessaan on hämäläinen erinomaisen kestävä työmies. Hän on ylimalkain umpirehellinen, jonka tähden häneen voi aina luottaa. Hän viljelee peltoansa vanhalla isiltä perityllä tavallaan. Jos herrasmies jattuu asumaan hänen naapurinansa ja uudenaikaisia wiljelystapoja käyttämällä saa pellostansa suuremmat tulot, niin ei se äkkiä kehoita hämäläistä ryhtymään samaan wiljelystapaan. Tätä hämäläisen vanhallansa olemista on kestänyt monta sataa vuotta, waan nyt koittaa Hämeessäkin toinen aika. Kansallistunto on herännyt; kouluja rakennellaan, kirjallisuutta wiljellään. Monessa kohden nähdään talonpoikain käyttävän her-
rain kansa kilwasia uusia maanwiljelystapoja.

Muodoltansa on hämäläinen lyhyenlainen ja tukewahartioinen. Harvoin heidän seassansa tawataan henkilöitä, joita yleisen käsitystawan mukaan woisi kauniiksi sanoa. Mutta waikka tämä hämäläinen heimo ei ole warustettu millään erinomaisella ulkonaisella kauneudella, on sillä kuitenkin kestäväisyydessään, rehellisyydessään ja uutteruudessaan omaisuut-
sia, jotka asettawat sen täydelliseen tasa-arwoon muiden ihmisheimojen rinnalle.

Baitfi näitä suomalaisia heimokuntia, asuu maassamme vielä joukko Ruotsalaisia (noin 260 tuhatta), Wenäläisiä (noin 7 tuhatta), Saksalaisia (noin 1,400), Lappalaisia (600) ja Mustalaisia (noin 1000 henkeä) sekä muutamia jatoja muita ulkomaalaisia ihmisiä. Tärkeimmät Suomessa asuwista germanilaisista kansoista owat Ruotsalaiset, jotka owat tässä maassa olleet wallitsewana jäätynä lähes seitsemän vuosifataa. Suurin joukko maame tähän-astisista wirtkamiehistä on ruotsalaisista saanut alkunsa. Huomata kuitenkin tulee, että enimmäkseen siivistyneet perheet owat alkunsa maan suomalaisesta wäestöstä, mutta aikain kulussa ruotsalaistuneet sekä kielenä että tapainsa puolesta. Warsinaista ruotsalaista wäestöä löytyy Uudenmaan ja Warsinais-Suomen eteläisissä osissa, Ahwenan saaristosssa ja läntisellä sekä luoteisella etelä-Pohjanmaalla. Ruotsinkieli on tosin vielä hallituksen wirtakielenä Suomessa, mutta kohdakkoin asetetaan suomenkieli täydelliseen tasa-arwoon sen rinnalle.

Wenäläisiä asuu maanwiljelijöinä enimmäkseen Wiipurin läänin kaakkoisessa osassa ja paikoin muissakin lääneissä kaupunkien kauppiamiehinä. — **Saksalaisia** kauppa-asioitsijoita ja teollisuuden harjoittajia löytyy etenkin Wiipurissa ja Helsingissä. — **Lappalaiset** asuwat maamme pohjaisimmasssa osassa. — **Mustalaiset** kuljeskelewat kerjääjinä ja hewosten waihtajina ympäri maata markkinoista toisiin. Muutamat heistä asuwat enimmäkseen yksissä paikoin ja owat ryhtyneet maanwiljelukseen.

Ulkonto. Suomenmaan waltiofirrko on ewankelis-lutherilainen, johon firrkokuntaan enin osa tämän maan asukkaista kuuluu. Se kristinusko, joka Suomeen kolmella eri ristiretkellä (wuosina 1157, 1249 ja 1293) Ruotsista tuotiin, oli roomalais-katoolisen kirjon oppia. Tämä oppi pääsi ainoastaan josjakin määrin kansaamme juurtumaan, sillä kansaa opetettiin ainoastaan

uuden uskontonsa ulkonaisia sääntöjä noudattamaan, vaan ei sen sisältöä käsittämään. Sitä paitsi tekivät alituiset sodat ja raji-riidat Venäjän kanssa mahdollomaksi minkään wakarunnan kristillishyden perustamisen Karjalaan, sillä tämän maakunnan asukkaista kastoiwat wäliin ruotsalaiset roomalais-katoliseen, wäliin wenäläiset kreikkalais-katoliseen uskoon. Sentähden ei kansas-
samme ilmaantunutkaan sanottawaa wastustusta, kun Lutherin puhdistamaa oppia ruwettiin sen sekaan lewittämään, mikä tapah-
tui vuoden 1523 tienoilla. Puhdistetun opin päämääränä oli tehdä uskonto kansalliseksi, saattamalla kansaa omalla kiehellään ymmärtämään uskontonsa perusteita. Sentähden wakaantui Suo-
messsa Lutherin oppi, joka on tehnyt kansamme henkisen wauras-
tumisen mahdolliseksi. Kuitenkin on jäänyt, osaksi wenäläisten edellä mainituiden käännöystointen, osaksi myöhempäin waltio-
listen tapahtumain tähden, joukko maamme karjalaisia kreikan-
uskon tunnustajiksi. Näitä kreikan-uskoisia karjalaisia, warsinais-
sia wenäläisiä lukuun ottamatta, on Suomesssa nykyään noin 40 tuhatta.

Paitsi lutherilaisia ja kreikkalais-katoolilaisia löytyy maassamme joukko roomalais-katolisen uskon tunnustajia, joista enimmäkseen asuwat Helsingissä, Turussa ja Wiipurissa. Myöskin muutamia satoja reformeerattuja, juu-
talaisia ja muhammedilaisia asuu siellä täällä, enimmäkseen suuremmissa kaupungeissa. Lutherilaisessa seurakunnassa on syntynyt eräitä wähem-
män tärkeitä uskonlahjoja, joista merkittäwin on n. s. hihhulien lahjo.

Maan historiallinen jako. Sitä Suomenmaan osaa, joka wuodesta 1743 wuoteen 1811 kuului Wenäjän waltakun-
taan, eli Wiipurin lääni ja eteläinen osa Wikkelin läänistä, kut-
sutaan Wanhaaksi Suomeksi. Muuten jaetaan Suomi historialli-
sessa katsannossa yhdeksään maakuntaan, jotka owat: Warsinais-
Suomi, Ahwenanmaa, Satakunta, Uusimaa, Häme, Sawo, Karjala,
Pohjanmaa ja Lapinmaa.

1) Warsinais-Suomi on Suomen lounaisin osa, jossa owat tapah-
tuneet maamme wanhimmat tarkemmin tunnetut historialliset tapahtu-
mat, sillä tämän osan Suomea walloittiwat ruotsalaiset ensin ja tänne
tuotiin ensin kristinusko. Täällä owat myöskin eläneet enimmäkseen niistä

historiallisista hentiloista, jotka suuremmissa määrässä ovat vaikuttaneet maamme yhteiskunnallisiin ja valtiollisiin oloihin. Sentähden on Warfinais-Suomi historiallisista muistoista rikkain Suomen maakunnista. Tärkeimmät historiallisesti muistettavista paikoista ovat: **Turku**, jonka lähellä oleva **Turun linna** on perustettu w. 1157. Sen perusti Ruotsin kuningas Cerikli IX pyhä ja piispa Henrik katosi ensimmäiset suomalaiset kristinuskoon lähellä kaupunkia olevassa **Rupittaaan** lähteessä. Turun linnassa asui muutamia vuosia Suomen herttua, sittemmin Ruotsin kuningas, Juhana III. Täällä tehtiin rauha „pikkuwihan“ perästä w. 1743. Lähellä Turun kaupunkia on **Lemunniemi**, jossa oli sotatappelu w. 1808. — **Naantali** on muistettava siitä, että siellä oli keski-aikana maamme kuuluisin ja rikkain naisluostari. — **Uudešakaupungissa** tehtiin rauha Ruotsin ja Wenäjän välillä „isowihan“ perästä w. 1721. — **Kuusiston linna**, Piikkiön pitäjäässä, oli aikoinaan Suomen katolisten piispain asunto. (Se hävitettiin w. 1528.) — **Nousiainissa** mainitaan olleen maamme vanhimman kirkon ja täällä asuiwat Suomen ensimmäiset katoliset piispat. — **Näntämäellä** asuiwat myös muutamat Suomen katolista piispoista, kunnes piispan-istuim muutettiin Turkuun. — **Martti-Iassa** voitti Kaarle herttua Alfeli Kurjen w. 1598.

2) **Ahvenanmaan** saaristo, Suomen ja Ruotsin välillä Pohjanlahden suussa, joutui asemansa tähden jo aikaiseen pysähdyspaikaksi Ruotsista Suomeen ja päinvastoin kulkewille laivoille. Mitään suurempaa historiallista tehtävää ei täällä kuitenkaan ole koskaan suoritettu. Pari paikkaa on kuitenkin muistettavaa: **Kastelholma**, erään keski-aikana perustetun linnan jäännöksiä Sundin pitäjäässä, ja **Starpans**, itäänpäin Kastelholmasta, oli jekin linna, jonka englantilaiset häwittiwät w. 1854.

3) **Satakunta**, Turun ja Borin läänin pohjainen sekä Hämeen läänin luoteinen osa, on historiallisista muistoista hiukan rikkaampi. Siellä tapahtuiwat muun muassa ensimmäiset tappelut siinä talonpoikaistapinassa, joka historiaassa on saanut „Nuijasodan“ nimen. Seuraawat paikat ovat historiallisessa katsannossa merkisimmät: **Uwila**, jonka lähellä sijaitsee nykyinen Bori, oli aikoinaan kaupunkina. Tämän lähellä woitti Klaus Fleming'in alapäällikkö Alfeli Kurki Pentti Boutun johtamat „nuijamiehet“ w. 1596. — **Nokian kartanossa** Pirkkalassa oli tappelu Klaus Fleming'in ja talonpoikain välillä w. 1597. — **Kokemäen pitäjäässä** on vanha lato, jossa Suomen ensimmäisen piispan, Henrikin, sanotaan saarnanneen. Sen ympärille on rakennettu kiwitys. — **Köyliöjärwen** jäällä sanotaan Valli-nimisen talonpojan murhanneen edellä mainitun Henrik-piispan. — **Laukko**, mainion Kurkisuwun perintökartano Wesilahden pitäjäässä.

4) **Uusimaa** on luultavasti saanut nimensä niiltä ruotsalaisilta uudisasukkaista, jotka Birger Jaarlin aikana sinne Ruotsista muuttivat. Se on kapeahko maakaistale Suomenlahden rannalla ja ulottuu Hankoniemen länsipuolelta Haminan feuduille sekä Salpausselästä Suomenlahteen saakka. Tärkeimmät historiallisesti merkittävät paikat ovat: **Anjala**, kartano Elimäellä, jossa tehtiin Anjalan liitto w. 1788. — **Haminassa** tehtiin rauha Ruotsin ja Venäjän välillä w. 1809, jolloin Ruotsi lopullisesti luopui Suomesta. — **Helsinki**, muistettava muun muassa siitä aseiden heittämisestä, jonka Ruotsin ja Suomen sotaväki siellä teki „Hattujen sodan“ aikana w. 1742. — **Porvoossa** pidettiin walttiopäivät w. 1809, jolloin Aleksanteri I Suomen kansan „korotti kansakuntien joukkoon“. — **Naasepori**, vanhan linnan jäännöksiä Karjan pitäjässä. Siinä asui vähän aikaa Kaarle Rnuutinpoika Bonde. — **Ruotsinsalmi**, Rymmenjoen itäisen suuhaaran luona lähellä Kotkan kaupunkia, on muistettava meritappeluista w. 1789 ja 1790. — **Suurisaaren** lähellä oli meritappelu w. 1788. — **Swartholma**, hävitetty linnoitus lähellä Loviisan kaupunkia. — **Viapori**, perustettu w. 1749, on merkittävä sen antaumisen johdosta venäläisille w. 1808. Sitä pommittivat ranskalaiset ja englantilaiset itämaisen sodan aikana w. 1855. — **Wärälä**, kylä Elimäellä, jossa tehtiin rauha kolmiwuotisen sodan perästä w. 1790.

5) **Hämeen** maakunta on Pohjanmaan, Sawon, Uudenmaan, Wärsinais-Suomen ja Satakunnan välissä. Luonnollisen asemansa vuoksi ei tässä maakunnassa ole niin paljon historiallisesti muistettavia paikkoja kuin meren rantamaakunnissa. Kuitenkin löytyy täällä sängin vanhoja merkittäviä paikkoja, sillä tähän maakuntaan tekivät ruotsalaiset toisen ristiretken. Historian suhteen merkittävimmät paikat ovat: **Hämeenlinna**, jonka Birger Jaarli perusti w. 1249, on Turku lähinnä vanhin Suomen linnoista. — **Karstulassa** oli kiiwas sotatappelu w. 1808. — **Piikkilä**, muinainen kuninkaankartano Kangasalan pitäjässä. Siinä asui Gerikki XIV leski Katariina Maunutar. — **Padasjoki**, tappelu nuijasodan aikana w. 1597. — **Pälkäne**, muistettava sotatappelusta w. 1713. — **Utinkangas** Wallealassa, tunnettu tappelusta w. 1789.

6) **Sawo** on samoin kuin Hämeen sisämaa, jonka ympärillä ovat Pohjanmaa, Karjala, Uusimaa ja Häme. Mutta vaikka tämän maakunnan rajat eivät missään kohdassa ulotu mereen saakka, on Sawo kuitenkin historiallisista muistoista Suomen rikkaimpia maakuntia, johon syynä lienee ollut sen läheisempi asema Venäjän suhteen. Täällä olevista merkittävistä paikoista mainittakoon: **Sawonlinna** (= Olavinlinna), perustettu w. 1475 rajalinna Venäjää vastaan. — **Saapaniemi**, Rantasalmella, oli muinoin Suomen sotatouluun asemana. — **Partumäki**, myös

Rantasalmen pitäjäässä, on muistettava sotatappelusta w. 1789. **Porrasalmi**, ahdas nuorensola lähellä Mikkelin kaupunkia; tappelu w. 1789. — **Toivala**, lähellä Kuopion kaupunkia, ja — **Koljonvirta**, Jisalmella, owat mainioita 1808 vuoden sodasta. — **Lappeenrannassa** oli aikoinaan linnoitus. Sen lähistöllä taisteltiin ensimmäinen tappelu Sattujen sodan aikana w. 1741. — **Kärnäkoski**, Savitaipaleella, sotatappelu w. 1790.

7) **Karjala**, rajamaakunta Wenäjää vastaan, on luonnollisen asemansa vuoksi useammin kuin maamme muut maakunnat olleet taistelutantereena ja riidan aiheena Ruotfin ja Wenäjän välillä. Se on kuullut väliin Ruotfille, väliin Wenäjälle ja sentähden ei tämä maakunta ole woinut henkisisä eikä aineellisissa pyrinnoisä edistyä muun Suomen rinnalla. Paljon löytyy täällä historiallisesti merkittäviä paikkoja. Tärkeimmät niistä owat: **Wiipurinlinna**, jonka Torkel Knutinpoika perusti w. 1293 tuodesaan kristinuskoa Karjalaan. Se on monta kertaa ollut taistelun esineenä Wenäjän ja Ruotfin välillä ja siellä wietti jonkun aikaa komeata elämää Ruotfin waltionhoitaja, sittemmin kuningas Kaarle Knutinpoika Bonde. Tässä linnassa ja sen lähistöllä tapahtuneista tappeleistä muistettakoon: **Wiipurin pamaus** w. 1495 ja **Wiipurin kujanjuoksu** w. 1790. — **Säkijärwi**, kuuluisa Levenhaupt'in retkestä w. 1741. — **Käkisalmi**, tärkein kaupunki entisessä Käkisalmen läänissä. Ykellä kaupunkia ollut ikiwanha linna rakennettiin uudestaan w. 1295. Se oli milloin ruotfalaisten, milloin wenäläisten wallassa. — **Walamo**, vanha ja rikas kreikkalainen luostari eräässä ihanassa Laatokan saaresa. — **Konewitsa**, myöskin kreikkalainen luostari Kononsaaresa lähempänä Käkisalmea. — **Nautun** kirkolla löi öwersti Burmeister wenäläiset w. 1656.

8) **Pohjanmaalla** owat tapahtuneet suurimmat ja tärkeimmät tappelut Ison wihan aikana sekä Suomen sodassa vuosina 1808 ja 1809, jonka jälkeen Suomi Ruotfista kokonaisuudessaan eroitettiin. Se on juuri tämä maakunta, joka enimmäen sai kärsiä wihollisten wäkiwaltaa tuona hirmuisena aikana, jota Suomen historiaassa nimitetään isoksi wihaksi. Wiljellyt maat ja wäkiriikkaat seudut muuttuivat muutamisssa vuosissa kammottawiksi erämaiksi. Ihmisiä surmattiin ja kidutettiin julmimmalla tawalla. Esimerkkinä mainittakoon, että ainoastaan Limingan pitäjäässä teki tänä aikana surmattujen luku yli 2 tuhatta henkeä. Ne, jotka kersiwät, pakeniivat korpiin ja saloihin, joissa elättiwät itseään petäjän kuorilla, jäkälillä y. m. Waan Suomen kansa ei kuitenkan sortunut. Tärkeimmät tämän maakunnan historiallisesti muistettawista paikoista owat: **Dulunlinna**, linnan jäännöksiä lähellä Dulun kaupunkia, perustettu w. 1570. — **Santawuorella**, Ilmajoen pitäjäässä, löi Klaus Fleming talonpojat w. 1597 ja kufisti siten nuijasodan. — **Napuen kylässä**, Isonkyrön

pitäjäässä, oli werinen tappelu w. 1714. Siinä voittivat wenäläiset. — **Rajaanlinna**, lähellä **Rajaanin kaupunkia**. Viimemainittu on muistettava „sarkafodasta“ w. 1712. Linnan hävittivät wenäläiset w. 1717. — **Siikajoki**, — **Newonlahti**, ja — **Pulkkila**, Siikajoen warrella, — **Juutas**, Uudenkaarlepyyn pitäjäässä, — **Drawainen**, Wöyrin pitäjäässä, — **Lapua**, — **Nuonanfilta** — **Salmi** ja — **Ulavus**, kaikki muistettavia 1808 vuoden tappeluista. — **Ulkijoki**, kylä **Salon** pitäjäässä, mainittava 1808 vuoden sownnon johdosta. — **Korsholma**, entinen linna lähellä **Nikolainkaupunkia**.

9) **Lapinmaassa** ei syrjäisen asemansa ja muiden luonnollisten hankaluuksien tähden ole tapahtunut mitään merkillisempää historiallista tapahtumaa.

Sisältö.

	Siv.		Siv.
A. Luonnollinen maantiede.		Opetuslaitokset 29.	
Maantieteellinen asema ja rajat	5.	Sotaväki	30.
Maanlaatu	6.	Raha	31.
Wuoret	7.	Baltiollinen jako	31.
Wesistöt	9.	Uudenmaan lääni	31.
Pohjainen wesistö	10.	Turun ja Porin "	34.
Tuoteinen "	10.	Hämeen "	36.
Lounainen "	12.	Viipurin "	38.
Keäki-Suomen wesistö	13.	Mikkelin "	41.
Sawo-Karjalan "	15.	Kuopion "	43.
Ilmanlaatu ja elinkeinot	18.	Waašan "	45.
Maanwiljelys	18.	Dulun "	48.
Karjanhoito	21.	C. Historiallinen maantiede.	
Kalastus	22.	Uuskaat ja niiden sukuperä	50.
Metjänhoito	22.	Uskonto	52.
Metjästyö	23.	Maan historiallinen jako	53.
Metallinwalmistus	24.	Warsinais-Suomi	53.
Teollisuus	25.	Uhwenanmaa	54.
Raupankäynti	25.	Satakunta	54.
B. Baltiollinen maantiede.		Uusimaa	55.
Baltiollinen asema	26.	Häme	55.
Sifälliset waltiolliset olot	27.	Sawo	55.
Perustuslait ja edustuslaitos	27.	Karjala	56.
Hallitus ja wirtakunnat	27.	Pohjanmaa	56.
		Lapinmaa	57.

G. X. 5.

